

RD/2FAIS

90





## अमरवाणी

अर्थ निजः परोक्षेति गगना लघुचेतसाम्,  
उदार चरितानाम् तु वसुधैव कुटुंबकम् । ॥ १ ॥

[संकुचित चिचार व बुलीच्या भावसाध्या मनस आप-पर हा भाव असतो. (परंतु) उदार हृदयाची वी भागसे असतात त्याला सर्व जगच कुटुंबासारखे, "विश्वची भाई घर" वाटते.]

प्रत्यह् प्रत्यवेक्षंत नरश्चरित मात्मनः,  
किं नु मे पशुभि स्तुल्यं, किं नु सत्पुरुषै रिति ॥ २ ॥

[सतुप्पारे दररोज त्याचे शागणे पशुसारखे आहे की सत्पुरुषासारखे हे आत्मनिरीक्षण करून पहावे.]

सद्भि रेव सहासीत, सद्भिः कुर्वीत संगतिम्,  
सद्भि विवादं मैत्री च; नासद्भिः किंचिदाचरेत् ॥ ३ ॥

[सज्जनांबरोबर उठावे वसावे, त्यांच्याशी मैत्री करावी, (पाहिजे तर) भांडावे, (परंतु) दुष्ट भागशाजवळ (त्यांच्या बाऱ्याला देखील) काळ नये.]

सुयं पृच्छस्व, मा कर्ण, शीलं पृच्छस्व, मा कुलम्  
सिद्धिं पृच्छस्व, मा विला; भोगं पृच्छस्व, मा धनम् ॥ ४ ॥

[माणसाच्या सुखाची पारख करावी, कर्णाची नाही; त्याचा शील स्वभाव पहावा जात विचार नये; त्याची सिद्धी पहावी, विधा नाही; घनाचा विनियोग कसा केला हे पहावे, किती पय आहे, हे पाहू नये.]



## नैकलेचा परिणाम

एका मारी शिवरामशास्त्री नावाचे एक वैद्यबुवा होते. त्यांच्या हाताला गुण होता. रोग कितीही जुना मुरलेला असला तरी ते बरा करीत. म्हणून त्यांची कीर्ति जवळपासच्या पंचक्रोशीत होती.

शिवरामशास्त्र्यांच्या गावीच कामशास्त्री नावाचे एक गृहस्थ रहात असत. लोक शिवरामशास्त्र्यांना देवासारखे मानतात व ते मृत्यूच्या तोंडातून रोग्याची सुटका करतात हे कामशास्त्र्याने पाहिले होते.

म्हणून आपण सुद्धा बघू याचे व नीति मिळनावी असे त्याला वाटू लागले. शिवरामशास्त्री एक दिवशी सकाळी उठला आणि शिवरामशास्त्र्यांच्या घरी गेला आणि त्यांना नमस्कार करून म्हणाला—

"वैद्यबुवा, मलादेखील वैद्यकी शिकावीची वाटते. मला आपला शिष्य करून घेऊन वैद्यकी शिकविण्याची कृपा करावी."

ते ऐकून शिवरामशास्त्री म्हणाले—"बरा आलास बुवा. मी तरी उतारवयामुळे सर्व काम करू शकत नाही. देवानेच तुला माझ्याकडे पाठविले." असे सांगून शिवरामशास्त्र्यांनी कामशास्त्रीला आपला शिष्य करून घेतले. त्या दिवसापासून कामशास्त्री वैद्यबुवांच्या घरीच राहू लागला.

शिवरामशास्त्री आपल्या रोग्यांना जी औषध देत तो स्वतः तयार करून देत. त्या वेळी कामशास्त्री त्यांच्या मदतीला असे. हळूहळू शिवरामशास्त्री वैद्यक शास्त्राचे सर्व गुपित आपल्या शिष्याला सांगू लागले.

एक दिवशी शिवरामशास्त्री कामशास्त्र्याला बरोबर घेऊन एका रोग्याला पहायला गेले. वैद्यबुवांना पाहताच रोगी खाटेवर उठून बसला.

शास्त्रीबुवांनी रोग्याची नाडी पाहिली आणि विचारले—"तु मी सांगितल्याप्रमाणे

पथ पाळले नाहीस तर औषधाचा काय उपयोग होईल? तुला बरे व्हायचे आहे की नाही?"

"बैद्यबुवा! आपण दिलेले औषध मी नियमितपणे घेत आहे. आपण सांगितल्याप्रमाणे पथ पाळीत आलो आहे." रोगी म्हणाला.

शिवरामशास्त्र्यांनी त्याला दटावून विचारले—"मी तुला असं खाऊ नकोस म्हणून सांगितलं होतं, तू कां खाल्लास?"

"जुनको बैद्यबुवा! तोंड कडकडू पाटू लागले म्हणून खोन्नतीन कर्न खाल्ले." रोगी म्हणाला.

"सावध रहा जबाबदारी हात लावू नकोस." असे सांगून बैद्यबुवा निघून गेले.

गुरुजींची हुशारी पाहून कामशास्त्री धक्का झाला. त्याने गुरुजींना विचारले—"गुरुजी! नुसती माडी पाहून रोग्याचे काय खाल्ले हे कळते का?"

शिवरामशास्त्री स्मित पाहून म्हणाले—"अरे, कैद्याने रोग्यावर प्रभाव पाडल्या-

सात बोंडा अनुभव लाभला. आपण रोग्याच्या घरी गेलो होतो तेव्हा त्याच्या खाटेखाली कर्च्याचा चोंबा दिसला. म्हणजे त्याने असं खास्त्रा होतं. या गोष्टी फक्त पुस्तके वाचून लक्षात येत नाहीत. समजले का?"

कामशास्त्र्याला वाटले की वैद्यकशास्त्राचे गुपित हाती लागले. दुसऱ्या दिवशी कामशास्त्र्याला एका रोग्याच्या घरी जावे लागलं तेव्हा रोगी गवताच्या एका दिगावपळ खाटेवर बसला होता.

कामशास्त्र्याने रोग्याच्या मांडीवर हात ठेवून रोग्याला दटावून विचारले—"काय रे तुला बरे व्हायचे आहे की नाही? गवत खाल्लेस तर गवत काय होईल?"

रोग्याला राग आला आणि तो काठी घेऊन कामशास्त्र्याला मारायला धावला.

ती गोष्ट शिवरामशास्त्र्यांना कळली तेव्हा त्यांनी कामशास्त्र्याला सांगवून कावमचा निरोप दिला.



एका गावी शंकरशास्त्री नावाचे एक गृहस्थ राहात असत. संपात शास्त्राची करीत असतां देखील ते शांत असत. परंतु ते साऊ लागले की त्यांची बायको खंदसदा हसू लागे. बायको हसली की शास्त्रीबाबांच्या मनाला फार सार्दद वाटे. म्हणून घरात बायको असे त्या वेळी ते शांत नसत.

एकदा शंकरशास्त्र्यांची बायको माहेरी गेली. संध्याकाळी शंकरशास्त्री संपाकाल लागले. संपाक करता करता ते तल्लीन होऊन माथेपत्र मारू लागले. तेव्हा त्या वेळेला कोणी बाहेर आले आणि दरवाजा ठोठावला. शंकर शास्त्र्यांनी दार उघडून पाहिले. कोणी तिथे प्रवासी दारात उभे होते. खूप दमून गेलेले दिसत होते.

त्या तिघांपैकी एक जण म्हणाला—"हे पहा, आम्ही फार बुल्ले वायी प्रवास करीत

आलो आहो. आम्हांला फार भूक लागली आहे. रात्री बोंडे काही खावला ब थोडो जाला सोपायला मिळाली तर आम्ही आपल्या वाटेने उजाडतांच निघून जाऊ."

"त्यात काय मोठेले? वा, बात वा. थोडी अडचण आहे, मंडळी आज घरी नाहीत. पीच संपाक करून वाढतो. आपण तेच गोड करून घ्या म्हणजे झाले. मंडळी असती तर काही तरी गोड धोड करून वाढलेच असते." शंकरशास्त्री म्हणाले.

शास्त्रीबुवा संपाकाला लागले आणि पाहुणे मंडळी गप्पा मारायला बसली.

पाहुण्यांपैकी एकाने विचारले—"आपण काहीतरी शांत होता. आम्ही आल्याने आपल्या शाण्यात विघ्न झाले. म्हणा माणे, आम्हांला आनंदच होईल."

शंकर शास्त्र्यांना आश्चर्य वाटले. त्यांचे माणे ऐकून त्यांची बायको हसत होती



आणि या मंडळीला ने आवडले कसे? म्हणून म्हणाले-“नाही हो, असाच पण-गृणत होतो. म्हणण्यासारखे आणि ऐकण्या-लायक गाणे मला येत नाही.”

“असे काय म्हणता? तुमचा आशाज काय सामान्य आहे? एक दान गाणो म्हणाल तर बरे.” पाहूणे म्हणाले.

ते ऐवून आनंदून जाऊन शास्त्रीबुवांनी एकच काय किथंका गाणी म्हटली.

सैपाक क्षास्पावर चौधानी जेवून घेतले. एक पाहूणा म्हणाला-“ही वेळ उपाशीच काढावी लागणार असे वाटले होते आम्हाला पण आपल्या रुपेने पोडभर जेवायला मिळाले. आपल्या मनात अपूर्ण राहिलेली अशी काही द्रव्या अस्तित्वात सांगायी.

शंकरशास्त्री शंकोच करीत म्हणाले-“शंकीत शास्त्राची माहिती मनालेल्या माण-साते वाजविली तरी चांगली वाजेल अशी एखादी बीणा जवळ असावी असे कितीदा माझ्या मनात आले. परंतु अशी बीणा अमशार कोटून आणि मिळवत कशी?” शास्त्रीबुवांनी असे म्हणत एक चुस्कारा सोडला.

“त्या भितोर दांगलेली बीणा तुमचीच का?” प्रवाशानी विचारले.

शंकरशास्त्रींनी वक्ति होऊन नितीकडे पाहिले तर खरोखरच एक बीणा भिनीला दांगलेली दिसली. त्यांनी ती बीणा काढून



काम केलेले होते. शंकरशास्त्रींनी तिच्या तारांवर सहज बोट फिरवून वाजवून पाहिले तर 'ओंकार' ऐकू येऊ लागला.

शास्त्रीबुवा त्या बीणच्या तारा वाजवून पाहण्यात तत्सोच होऊन गेले. थरथर बेली नवीन काहीतरी ऐकू येई. प्रवासी काही बोलत्याधिवाय निभून गेले, शास्त्रीबुवांना कळलेलेही नाही.

एकदा शंकरशास्त्री बीणावादनात तल्लीन होऊन असले असता त्यांची मंडळी बाहेरून परतली. त्यांच्याबरोबर खेजार-पाजारची मंडळी पण आली. शास्त्रीबुवांचे बीणावादक ऐकून यावेळी त्यांची मंडळी

दहली नाहीत. सर्व तल्लीन होऊन गाण ऐकू लागले.

शंकरशास्त्रींनी त्यांना ती बीणा कशी मिळाली, हे बोटक्यात सर्वांना सांगितले. गावकरी म्हणाले-“म्हणजे ती पाहूणेमंडळी सामान्य नव्हती. देवतोकातली मंडळी होती. ही दैवी बीणा तुम्हांला मिळाली आहे.”

त्या विवसापामून शंकरशास्त्री गाव-कऱ्यांनी नुसते विशारले की बीणा वेळून वाजवायला बसत.

काही दिवसांनी गोविंदराव गावाचे एक मुदक्य शंकरशास्त्रीयांकडे आले त्यांना येथील शास्त्राचे चांगले ज्ञान होते. ते इतरांसमोर शंकरशास्त्रीयांच्या गायन वादनाची टीका



करीत म्हणत—“अहो, शंकरसास्त्र्यांना संगीतशास्त्र कशाणे खातात हे तरी माहीत आहे का? काही तरी वास्त आणि काहीतरी बाजबत्तात, तालपुत्राच्या नावाने शून्य.” म्हणून शास्त्रीबुवांना गोविंदरावांचा पोसा राग आला. एकदा गावकऱ्यांमधोबर गोविंदराव शास्त्रीबुवांची बीणा ऐकायला याले. तेव्हा शास्त्रीबुवांनी गोविंदरावांना विचारले—“बाय हो, तुम्ही आमच्या घरी कशासाठी आला आहात?”

“सर्वांनी तुमच्या संगीत विद्वत्तेची वाखाणणी केली म्हणून आलो होतो. तुमचे गाणे ऐकायला.” गोविंदराव म्हणाले.

“अस्स, बधा तर. मी गाणे म्हणतो आणि बाजवितो.” असे सांगून शंकर-शास्त्र्यांनी बीणा घेऊन एक कंथारस प्रधान राग बाजविला. त्याच्या बीणेतून तो राग निघाला म्हटले तर जास्त अरोबर होईल.

थोड्या वेळाने गोविंदरावांच्या डोळ्यातून खऱ्याच वाहू लागल्या व हुळहुळ त्यांचे मन दुःखसागरात बुडो मारू लागले.

बुवांना ते अणूकाही ऐकूच आले नाही आणि ते रागे बाज बाजवीत राहिले. शेवटी गोविंदराव वेवूड होऊन साणी पडले.

शंकरसास्त्र्यांनी जमळ नेऊन सोडवत घाणी छिपडले आणि गोविंदराव घाडीवर बाल्यावर घरी निघून गेले. आतांना त्यांचा बेहरा उतरलेला होता.

हे निघून गेल्यावर शास्त्रीबुवांनी बीणा घेऊन आणखी जास्त उत्साहाने बाजवायला सुरवात केली. पण या वेळी सर्व अपस्वर निघू लागले.

दुसऱ्या दिवशी बीणा वाहीशी झालेली होती. सर्वांनी शास्त्रीबुवांना विचारले—“अहो, बीणा कोठे गेली?”

शास्त्रीबुवा पश्चात्ताप करीत म्हणाले—“ती एक देवी बीणा होती. गोविंदरावांची सोड भोडण्यासाठी मी तिचा दुरुपयोग केला. म्हणून ती रागावून जशी आली तशी निघून गेली.”



## शिलारथ

[ १६ ]

[ विजेधर पुजाऱ्याने खड्गवर्मा व जीवदत्त दोघांना गुह्यतऱ्या बंदोबान्यात टाकविले. जंगली लोकांच्या हुल्लपासा भिडून राजा नित्याने पळून गेला. खड्गवर्मा व जीवदत्त दोघांनी मिळून पाहारेकऱ्यांना फसवून त्यांना बंदोबान्यात टाकले व स्वतःची सुटका करून घेऊन डोंगरात प्रदेशात निघून गेले. पुढे—]

डोंगरावरून जात असता खड्गवर्मा व जीवदत्त स्मित करून म्हणाला—“राजा जीवदत्त दोघांना विजेधर पुजारी नित्याने मित्रा व पळपुटा आहे. अशा आपल्या राक्षसी हत्तीवर वसून आपल्या रानटी अनुयायांसह आनंदपूरच्या वाटेने जात असलेला दिसला.

“जीवदत्त, आपण त्या दुष्ट पुजाऱ्याच्या हातून राचा नित्याने दावे रक्षण केले पाहिजे. त्या दुष्टाला ठार करता आले तर ते देखील केले पाहिजे. चला.” खड्गवर्मा म्हणाला. “पण मला वाटते की त्या दुष्ट पुजाऱ्याने आपल्याला विनाकारण कैदेत टाकले आणि आपल्याला त्रास दिला. त्याबद्दल त्याच्यावर





अनुयायी मोठमोठे दण्ड घेऊन फाटकबाबर प्रहार करू लागले.

गदीत उभे राहून सद्गवर्मा व जीवदत्त दोघांना राजा आपल्या अंगरक्षकांशी कोलत अपलंका दिल्या. दोघे राजाकडे जाऊन राजधानीचे रक्षण करण्यास जबाब सुच-निष्णात्या निवारले होते. परंतु नगराच्या सिंहादाराजवळ राक्षसां जाऊन झालला होता.

"सद्गवर्मा या वेळी राजाची भेट घेणे शक्य नाही. थोड्याच वेळात पुजारी दार तोडून आत शिरले. म्हणून आपणच काही तरी उपाय योजून पुजारी व त्याचा हत्ती दोघांचा शेवट केला पाहिजे." जीवदत्त म्हणाला.

Fullscreen 127 14 / 70

"मला पण तेच वाटते. राजाचे काय वाटेक ते होवो, आपण पुजाराच्या यम-शस्त्रात पाडवून बेळन सग आपल्या हाटेने निघून जाऊ या." सद्गवर्मा म्हणाला.

"पुजारी व त्याचा हत्ती दोघांना ठार करण्यासाठी आपल्याला काही सूत्र तरणांची मदत लागेल. त्याच बरोबर रानटी लोक गावात नित्यप्रची जणैची कत्तल करून लुटालूट सुरू करतील. त्यांना तसे करू देता कामा नये. पुजाराला ठार केल्यानंतर शरीर प्रजेचे रक्षण करण्याचा भारपण ओघाने आपल्यावरच येतो ते पहा, सैन्य वेळ कायले आहे. पाडीमागून रख येतो आहे. त्यात तो राजा नित्यानेच आहे का?" जीवदत्तने विचारले.

"होय रे, तोच पळपुटा आहे! तो राजा नाही, भितरी भागुबाई आहे!" सद्गवर्मा म्हणाला.

सोपवत सेनापती तसैन्य कित्यकचका फाटकापर्यंत घेऊन पोचला होता. हत्तीच्या प्रहारांमुळे फाटकोला भोके पडली होती आणि त्या भोकातून रानटी लोक बाण सोडीत होते व भाले फेकत होते. सेनापतीने आपल्या सैनिकांना फाटकापासून थोड्या अंतरावर उभे केले आणि हत्ती आत शिरला तर त्याच्यावर कसा हल्ला चढवायचा हे समजावून सांगू लागला.

आणि सैन्या पाठीमागे त्याने आपला रथ उभा केला. राजाचा रांढरा फटफटीत पडलेला जेवण पाहून दोघांना त्याची पीठ आली. त्याच्या शेजारी आणखी एक मनुष्य बसला होता. त्याच्या पोशाखावरून तो मंत्री असल्या असे दोघांना वाटले.

"सद्गवर्मा! मी एक युक्ति करावी म्हणतो. राजाजवळ मोठावणा हीथ वेळ चांगली आहे. जमले तर आतांच जमेल, जल!" असे म्हणत तो रथावरून जाऊन उभा राहला आणि छात्राचा एकू जाईज इतक्या मोठ्याने म्हणाला— "महाराज!"

जीवदत्ताचा आवाज ऐकून राजा नित्याने दोघांकडे वकित होऊन पाहिले. म्हणाला— "तुम्ही दोघे त्या दुष्टाच्या कैदेतून सुटका करून देऊन आलात?"

"महाराज! ते सर्व कामही मागाहून सांगू! पुजाराचा हत्ती धजधजत शिरला तर आपले सर्व अनुयायी नक्कीच पळून जातील आणि रानटी लोक जाळपोळ व लुटालूट सुरू करतील. म्हणून बातुयांनी त्या दुष्टाचा पराभव केला पाहिजे. आपणसं मान्य असेल तर मी युक्ति सुचवितो." जीवदत्त म्हणाला.

बांदोबा



"हे बाबू तरुणा! तू म्हणालास ते सत्ता पण खरे वाटते आहे. त्या हत्तीचा पाहल्या-वर यमराजच आल्यासारखा आम्हांला वाटतो. बोला काय करू या?" राजा नित्यानेच विचारू लागला.

"मी युक्ति एकांतात सांगण्यासारखी आहे. मी रथावर चढून जवळ वेळ का?" जीवदत्तने विचारले.

"अरे, त्यात विचारायचे काय? तुम्हां दोघांना अशी परवानगी मागण्याची गरजच हे माझे पंतप्रधान आहे." असे म्हणत रथातून बाजूला कपलेल्या बकरीकडे खूण केला.

"कळले, मोठे लोक आहेत हे सगळे!" सद्गवर्मा स्वतःशीच पुटपुटला.



जीवदत्त रथावर चढून राजाला म्हणाला-“महाराज! आपण ह्या रथात बसून राजोदानात जावे आणि कोठे तरी जाही झुडपात लपून बसावे आणि रथ उघाव्याच्या फाटकाबाहेर उभा करावा, म्हणजे आपण उघाव्यात आहां हे पुजाऱ्याला कळेल. त्या हुश्याचा शेवट करण्याची जबाबदारी आपण साड्यावर आणि प्रधामां-वर सोडून द्यावी.”

निश्चानंदाचे प्रधानाकडे सहेजुक नवरेने, त्याला काय वाटते अशा तऱ्हेने पाहिले. प्रधान म्हणाला-“महाराज! मी या दोघां तरंगाच्या शौर्याचे वर्णन ऐकले होते. माझे चातुर्व्य म्हाने, म्हणतो. चातुर्व्यविवाद हे

Fullscreen

127

+

×

◀

⌂

▶

16 / 70

पुजाऱ्यासारक्यांना हुश्या असेल असेल आलेच बसले.”

“महाराज! आपण निश्चित होऊन उघाव्यात जावे. माझी युक्ति करून त्या पुजाऱ्याला त्याच्या हत्तीबरोबर इकडे घेऊन येऊ आणि वाटेत दोघांचा शेवट करू.” जीवदत्त म्हणाला.

त्यानंतर प्रधान व जीवदत्त रथानुत झाली उतरले. राजाने रथ उघाव्याकडे नेण्यास सारण्याला सांगितले. जीवदत्तने काही वेळ प्रधानाजवळ, त्यान योजलेल्या युक्तीविषयी विशारदविनिमय केला आणि खडगवर्माला बरोबर घेऊन दोघे नगराच्या फाटकाकडे निघाले. प्रधानाने सेनापतीला जवळ बोलावून दोघां तरंगांची ओळख करून दिली आणि म्हणाला-“हे दोघे तुमच्याकडून मागतील ती मदत त्यांना द्यावी. पुजाऱ्यांना शेवट करण्यासाठी दोघांनी एक उत्तम युक्ति योजली आहे. मी येथेच बसून पुजाऱ्याला उघाव्याकडे नेण्याची खटपट करतो.”

खडगवर्मा व जीवदत्त दोघांनी सेनापतीला एका वाजूला नेऊन आपली युक्ति थोडक्यात समजावून सांगितली. सेनापति लगेच काही सैनिकांना बरोबर घेऊन ते त्यांच्या दुकानांकडे निघाला. खडगवर्मा व जीवदत्त रथाच्या पाठोपाठ निघाले.

पुजाऱ्याला म्हणाला-“उघडा फाटका पाहरेकऱ्यांना आश्चर्यच वाटले. परंतु प्रधानाचा हुकूम होतार, मानणे भाग होते. म्हणून त्यांनी जंगी फाटका उघडले. त्यांना समोर राक्षसी हत्तीवर बसून पुजारी यत असलेला दिसला.

पुजाऱ्याचा हत्ती फाटकातून वात बावला. प्रधान जवळ आऊन पुजाऱ्याला म्हणाला-“विघ्नेश्वर पुजारी! कोणत्याही प्रकारचा रक्तपात केल्याशिवाय आपण जातंदपूरचे महाराज होणार नाही. आमच्या महाराजांना रात्री स्वप्नात विघ्नेश्वराने दर्शन देऊन आज्ञा केली की आपल्या मस्तकावर राजमुकुट ठेवावा. यावेळी आमचे महाराज

उघाव्यात एकटे आहेत. आपण निश्चितपणे यात प्रवेश करावा.”

“अरे, यात काही बाब किंवा फट तर नाही?” पुजाऱ्याने चकित होऊन विचारले.

“आम्हांला तसे काही करावयाचे असते तर फाटका उघडायला मी स्वतः येथेवर आलो असतो का? आपल्याला या हत्तीसह यात प्रवेश केल्यावर कोठून खटकाव होणार? आपल्याबरोबर हे सर्व अनुयायी पण आहेतच. आपल्याची दोन हात करण्याचे साहस कोण करील? आपण आपल्या अनुयायांना राजवाड्याच्या आवारात जाऊन निश्चालि घ्यायला बाजा करावी नाहीतर हे रात्रटी लोक लुटालुट व जाळपोळ करू लागतील. आता ही राजधानी





आपली आहे," मंत्री मन्त्रपण्याचा आग्रह आणून म्हणाला.

प्रधानाच्या बोलण्यावर पुनःत्याचा विस्वास बसला. त्याने हत्तीच्या गंडस्थलावर एक दुकान मारला व म्हणाला—"चल उद्यानाच्या बाजूला!"

राक्षसी हत्ती चालू लागला. तेव्हा प्रधान दोन्ही हात वर बाळून पुनःत्याला ऐकू जाईल इतक्या मोठपाने म्हणाला—"अहो निम्नेस्वर पुजारी! भोवें बांबा! प्रथम आपण आपल्या या अनुयायांना राजबाड्याच्या आबारात जायला सांगायें. तेथे मी सांगितल्याप्रमाणे त्यांच्या स्वागतासाठी उत्सोन्नम पक्काशें व पेयें ठेवलेली बाहेत."

पुनःत्याने आपल्या अनुयायांना त्या प्रमाणे आवा केली. रामटी लोक आनंदाने उड्या मारीत राजबाड्याच्या आबारात गेले. राजबाड्याचा चारीबाजूला रंग भित होती. त्या भितोवरचा भाग दहाबारा फूट इंच होता आणि पाहरेकऱ्यांना हिडण्या फिरण्यास सोईचे होते.

पुनःत्यावर मंत्राग पुनःत्याला म्हणाला—"विघ्नेश्वर पुजारी! आपल्या गैर हजेरीत आपले अनुयायी कदाचित छुटालूट करण्याचा प्रयत्न करतील. म्हणून या आबाराचे वार बंद करून आपल्या काही विस्वासपात्र अनुयायांना पाहऱ्यावर ठेवावे."

पुनःत्याने, आपल्या डोक्याला केव्हा तो मुकुट लागतो या विचाराने उठावीळ झाला असल्यामुळे, मंत्री म्हणाला त्याच्या निपटी जास्त विचार केल्या शिकव आपल्या अनुयायांना तसे करावयास सांगितले. त्यानंतर राक्षसी हत्तीच्या गंडस्थलावर एक बुक्क मारून म्हणाला—"चल, उद्यानाकरे!"

मंत्री चकित झाला, या हत्तीला माणसांची भाषा कळते वाटते? जडगवर्मा व जीवदत्तने जी युक्ति योजली होती ती यशस्वी होणार असे त्याला वाटू लागले. कोणी पुजारी मंत्री म्हणेल तसे वामू लागला. मन्थाला त्यात आश्चर्य वाटण्यासारखे आता काही उरले नाही. (क्रमशः)



## प्रेमाचा त्याग

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही.

तो सादाचढ गेला, प्रेव आद्यावर काढून घेतले आणि मीमपणे त्मशानाच्या दिशेने चाखू लागला तेव्हा प्रताप बसलेला नेताळ त्याला म्हणाला—"राणा, मनुष्य हा परिस्थितीचा गुलाम आहे. पण काही लोक विवाकारण त्याग करतात तो मात्र का कळत नाही. संस्कृता हिने आपल्या प्रेमाचा त्याग करून एका राजकुमाराशी लग्न केले होते. ती गोष्ट मी तुला सांगतो. लक्ष देऊन ऐक." असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

फार शशीन काळी लक्ष्मीपुर नावाच्या राज्याचा राजेंद्रवर्मा नावाचा एक राजा होता. तो खूब व पराक्रमी होता. तो आपला मंत्री जयसिंह याच्या सल्ल्याप्रमाणे राज्य कारभार करीत असे. त्याची प्रजा फार सुखी होती व राज्यात सर्वत्र शान्ति नांदत होती.

वेताळाच्या शोडी





Fullscreen

127

X

◀

⋮

▶

20 / 70

गंला व भंभ्याचा मुलगा पाहून देण्यासाठी शेजारी बसून राहला.

इतक्यात एका वाजुने सिंहगर्जना ऐकू नाली व त्याच्या पाठोपाठ एका स्त्रीची किकाळीपण त्याच दिशेने ऐकू नाली. तेजसिंह आवाजाच्या अनुरोधाने गंला आणि त्याला एका अप्सरेसारख्या सुंदर स्त्रीवर एक सिंह बघी मारायला तयार असलेला दिसला. तेजसिंहाने पाठीमागून जाऊन सिंहाच्या पाठीत आपली तलवार खुपसली. एक मोठी डरकाळी फोडून सिंह जागच्या जागी ठार झाला.

ते वृद्ध वाहून ती तरुण स्त्री बकित झाली. तिने तेजसिंहाकडे कृतज्ञतापूर्वक पाहिले. तेजसिंहपण तिचे सौंदर्य पाहून व बकित होऊन तिच्याकडे पहात उभा राहला. दोघे परस्परविपरीत विचारपूस करू लागले, त्याच वेळी वीरवर्मा धावत तेथे आला. त्याने तेजसिंहाला विचारले—“काय रे तू केव्हा आलास? गंला का नाही उठविलेस? सिंहाची डरकाळी ऐकून माझी झोप मोडली आणि जवळ तू दिसला नाहीस, झडून मी धावत आलो. तुम्यावर सिंहाने झडप तर घातली नाही ना, जशी मला भीति वाटली.” नंतर त्या तरुण स्त्रीकडे पाहून त्याने तेजसिंहाला विचारले—“या कोण आणि इकडे कशा?”

राजाळा वीरवर्मा नावाचा एक मुलगा होता व भंभ्याला तेजसिंह नावाचा एक मुलगा होता. दोघे समवयस्क होते. दोघे सुंदरपण होते. एकाच गुरूच्या आज्ञेमात त्यांनी विद्याभ्यास केला होता. दोघे एकाच एक गुरू व साहसी होते आणि दोघांचे परस्परस्वर मित्रत्वाचे प्रेम होते. एकादा राजकुमार व भंभ्याचा मुलगा शिकारीला गेले. राज्याच्या सरहद्दीला लागून एक जंगल होते त्यांत बाघ, सिंह वगैरे रानटी पशू राहात. दुपारपर्यंत दोघे शिकार शोधीत हिंडले, परंतु त्यांना पशू मिळाले नाही. तेव्हा दोघे एका झाडाखाली विचारांनीसाठी बसले. राजकुमार तर शोधीच



गंला व भंभ्याचा मुलगा पाहून देण्यासाठी शेजारी बसून राहला.

इतक्यात एका वाजुने सिंहगर्जना ऐकू नाली व त्याच्या पाठोपाठ एका स्त्रीची किकाळीपण त्याच दिशेने ऐकू नाली. तेजसिंह आवाजाच्या अनुरोधाने गंला आणि त्याला एका अप्सरेसारख्या सुंदर स्त्रीवर एक सिंह बघी मारायला तयार असलेला दिसला. तेजसिंहाने पाठीमागून जाऊन सिंहाच्या पाठीत आपली तलवार खुपसली. एक मोठी डरकाळी फोडून सिंह जागच्या जागी ठार झाला.

ते वृद्ध वाहून ती तरुण स्त्री बकित झाली. तिने तेजसिंहाकडे कृतज्ञतापूर्वक पाहिले. तेजसिंहपण तिचे सौंदर्य पाहून व बकित होऊन तिच्याकडे पहात उभा राहला. दोघे परस्परविपरीत विचारपूस करू लागले, त्याच वेळी वीरवर्मा धावत तेथे आला. त्याने तेजसिंहाला विचारले—“काय रे तू केव्हा आलास? गंला का नाही उठविलेस? सिंहाची डरकाळी ऐकून माझी झोप मोडली आणि जवळ तू दिसला नाहीस, झडून मी धावत आलो. तुम्यावर सिंहाने झडप तर घातली नाही ना, जशी मला भीति वाटली.” नंतर त्या तरुण स्त्रीकडे पाहून त्याने तेजसिंहाला विचारले—“या कोण आणि इकडे कशा?”

राजाळा वीरवर्मा नावाचा एक मुलगा होता व भंभ्याला तेजसिंह नावाचा एक मुलगा होता. दोघे समवयस्क होते. दोघे सुंदरपण होते. एकाच गुरूच्या आज्ञेमात त्यांनी विद्याभ्यास केला होता. दोघे एकाच एक गुरू व साहसी होते आणि दोघांचे परस्परस्वर मित्रत्वाचे प्रेम होते. एकादा राजकुमार व भंभ्याचा मुलगा शिकारीला गेले. राज्याच्या सरहद्दीला लागून एक जंगल होते त्यांत बाघ, सिंह वगैरे रानटी पशू राहात. दुपारपर्यंत दोघे शिकार शोधीत हिंडले, परंतु त्यांना पशू मिळाले नाही. तेव्हा दोघे एका झाडाखाली विचारांनीसाठी बसले. राजकुमार तर शोधीच



मानले आणि त्यांचे उत्तम प्रकारे स्वागत केले व म्हणाला—“आपण इतके जवळ राहली, पण आपली कधी भेट ओळख झाली नाही. हा योग फार चांगला झाला.” त्यानंतर राजाने राजाच्या शोभेल अशा तऱ्हेने त्यांचा भत्कार केला आणि आदरपूर्वक त्यांना निरोप दिला.

आपल्या राजधानीत पोचल्यानंतर बीर-वर्मा आपल्या वडिलांना म्हणाला—“बाबा! आपल्या शोभारत्ने महाराज नरेंद्रवर्मा यांची मुलगी चंद्रकला हिला आपण पाहिले आहे का? तिच्याशी माझा विवाह करून घावा. त्यासाठी आपण आवश्यक सर्व व्यवस्था करून घावी.”

राजेंद्रवर्माने अतिशय मत्स्याला बोलावून चंद्रनगरच्या राजकन्येला युवराजाकरिता मागणी घालण्यासाठी दूत पाठविण्यास पांमि-तले. मत्स्याने एका अधिकाऱ्याला राजाच्या वतीने पत्र लिहून चंद्रनगरच्या राजाकडे पाठविले. चंद्रनगरच्या राजाला पत्र वाचून आनंदचर्च वाटले व त्या बरोबर आनंदवपण घाला. बीरवर्मासारखा एक शूर युवराज जावई आदर्यास कोणत्या राजाला आनंद होणार नाही? त्याने स्वतः बीरवर्माला पाहिले होते व राजकन्येने पण पाहिले होते. परंतु चंद्रकलेला ती शुभवार्ता ऐकून आनंद झाला नाही. कारण तिने मत्स्याचा मुलगा तेजसिंह याला मनात बसले होते. राजकुमारविषयी तर तिने कधी विचारच केला नव्हता.

म्हणून नरेंद्रवर्माने येऊन दूताला सांगितले की माझ्या मुलीची या सर्वधला संमती नाही. म्हणाला—“मुलीची संमती नसल्याची गोष्ट तुम्ही आपल्या राजाला जाऊन कळवावी.” त्याप्रमाणे दूताने लक्ष्मीपूरला येऊन तो निरोप राजाला कळविला.

राजेंद्रवर्माला तो निरोप ऐकून अपमान वाटला. त्याला राग आला. तो आपल्या प्रबानाला म्हणाला—“हा मुलीचा अहंकार दिसतो. माझ्या मुलाने तोंदय व शौर्य पराक्रम इतर कोणत्या राजकुमारात आहे? त्याच्यात तिच्या कोणता दोष दिसला? तिने

अपमान गणवतून सहन करण्याची माफी तयारी नाही. तरी चंद्रनगरावर स्वारी करण्याची तयारी करावी. मी नरेंद्रवर्माचा पराभव करून त्याच्या मुलीला हरण करून वेळून येईन आणि तिचा आपली सून करून घेईन.”

प्रबान म्हणाला—“महाराज! आपण थोडाधीर धरावा. मी एक योग्य राजकृत आजच पुन्हा पाठवितो आणि त्याच्या-करवी शक्य झाल्यास मुलीची संमती पण मिळवितो. राजाने होकार दिल्यावर मंत्री आला व मुलाबोलावून म्हणाला—“बाळ! आपल्या युवराजांबरोबर विवाहास चंद्र-नगरच्या राजकन्येने नकार दिला आहे. तू चंद्रनगरला जाऊन तिचे मन वळवून तिला या विवाहास तयार कर. नाहीतर दोन्ही देशांमध्ये युद्ध होऊन दोन्ही राज्यांची प्रजा दुःखी होईल.”

तेजसिंह आपल्या आज्ञेने चंद्रनगरला निघाला. राजा नरेंद्रवर्मा यास भेटून राजकन्येला भेटण्याची इच्छा असल्याचे कळविले व त्यासाठी राजाची परवानगी मागितली. नरेंद्रवर्माने परवानगी दिली.

चंद्रकला तेजसिंहाला पाहून वकिल झाली व तिला परमानंद पण झाला. तेजसिंह राजकन्येला म्हणाला—“राजकन्या! मी



आपल्या युवराजांच्या वतीने मागणी घाला-यला आलो आहे. आपण असंमती दर्श-विण्याचे मी ऐकले आहे. ही असंमती स्वीकारण्यासाठी काही कारण बसावे असे मला वाटत नाही. आम्हाचे युवराज सुंदर व पराक्रमी आहेत त्यांची बरोबरी करू शकणारा राजकुमार कदाचितच कोणी असू शकेल. त्याचे आपल्यावर निस्सीम प्रेम आहे. ते माझे प्रतीक नव्हे तर प्राणाहून प्रिय असे मित्रपण आहेत. त्यांचा प्रेमभंग पाहून मला भौतिक दुःख झाल्याशिवाय राहणार नाही. म्हणून आपण युवराजांची विवाहास संमती द्यावी अशी माझी यत्नापासून इच्छा आहे.”



चंद्रकला काही वेळ विचार करून म्हणाली—“मी तुमच्या बऱ्याही विवाहास तयार आहे त्यांना तसे कळवावे.”

तेजसिंह यशस्वी होऊन परत आल्या-बहुल राजाने त्याला सबासकी दिली आणि नुमहुनविर चंद्रकला व बीरवमौ यांना घाटागाटांने विवाह लावा

येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला—  
“राजा! माझ्या मनात अनेक शंका आहेत मुलाला दूत म्हणून पाठविले तर ती प्रसन्नी होईल हे संभ्रमाळा कसे काय वाटले? नेजसिंहावर प्रेम असूनही चंद्रकला युव-राजाशी विवाहास कशी तयार झाली? तिचे प्रेम घरे नव्हते का? की तिने आपल्या प्रमाचा त्याग केला? वा शंकाचे समाधान नाहीत असुन तू कसून दिले नाहीस तर तुला परिणाम माहितच आहे तुझ्या जांकिचाची शंभर लकले होऊन तुझ्याच पायांवर लोळू लागतील.”

राजा विक्रमादित्य म्हणाला—“संभ्रमाला कळवेल जसावे किवा त्याने भदाजाने

मनाने घरेत असल्यामुळे युवराजाचे विवाहास नकार देऊन म्हणून त्याने आपल्या मुलालाच इत म्हणून पाठविले-त्यान याजकला उपास यशस्वी ठरला चंद्रकलेला प्रेमाचा त्याग करावाच लायला नाही. कारण तिने ज्याला मनाने बरेले होते तोच इत होऊन आला होता तेव्हा त्याचे सुद्धा तिच्यावर प्रेम आहे की नाही हे कळायला मार्गच उरला नाही. त्यामुळे तिला हेदेखील कळले की सध्याच्या मुलाशी तिचा विवाह होणे शक्य नाही म्हणून तिने युवराजाशी विवाहास समरी दिली. या प्रेमसंबंधात प्रेमाचा त्याग राजकुमारीने केला असून तेजसिंहाने केला आहे. त्याला तो त्याग कराना लागला असे देखील म्हणता येईल कारण त्याचा प्रतिस्पर्धी त्याचा एक मित्र व प्रत्यक्ष युवराज होता.”

अशा तऱ्हेने राजाचे मौन भंग होताने वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला व झाडाला जाऊन नोककळ लागला (कल्पित)



## करणीचे फळ

एका गावी एक पुराणिक कुटुंब रहात असे त्याचे एक मोठे घर होते व पंधरावीस एकर जमीन पण त्यांच्या मालकीची होती पुरोहिताला तीन मुक्ये होते. त्यांना शोजारच्या जिऱ्याच्या गावी नोकरी होती ते सकाळी उज्याडतऱचे जेवणखाण आटांपुस नोकरीवर जात व संध्याकाळी घरी परत येत

त्या गावातल्या देवळात दररोज पुराण प्रवचन होई पुराणिक बुवा व त्याच्या वृद्ध पत्नी प्रवचनाला जात व संध्याकाळी मुन घरी परत येत त्या वेळी त्यांच्याघरावरच घरी येत

पुराणिक बुवाच्या तियां मुलांची नाने जिऱ्याच्या ठिकाणीच झाली होती त्यांच्या सुना शहरातच वाढल्या होत्या. त्यांच्या नदऱ्यांना नोकरी पण शहरात होती परंतु बायकांना खेडेगावाने रहावे लागे कारण

सातर नहानवा खेडे गावात होते. ते त्यांना आवडत नसे त्या मन मानून केले तरी आयुष्य कठीन होत्या

संध्याकाळी सासूसासरे आपल्या मुलां-बरोबर घरी परत येत ती दोघं पुराणाळा गेली की मुनांना घरात सांकळे वाटे तिची गप्पा मारीत बसत व परस्परान्या प्रनात येई ते मनमानेळपणी बोलत बसत, मोठी सुन एकदा म्हणाली—“मा खेडेगावात आपल्याला नाही करमत बुवा !”

दुसरी म्हणाली—“बहिनी तुम्ही म्हणालां ते जगदी खर आहे बघा! मी सांगते, या म्हणाच्या मागसांभ्या मूळच आपली पुतूष-संजळी साब सोडून इतर कोठे जायला तयार होत नाहीत.”

तिसरी म्हणाली—“माझ्या आईवडिलांनी आमच्या मांना शहरात नोकरी आहे हे पाहून व हे शहरात राहतोळ बसा विचार करूनच

भाई लाल झांझासी करून दिले. हे अस व्हायचे आहे, हाचो त्यांना थोडो जरी कल्पना असतो तर त्यांनी आमच्या लग्नाला होकार दिलाच समता.

आतां तिघांनी काहीतरी करून, आगले तर भांडून शहरात रहायचा उपाय करण्याच ठरविले कारण सासूसासऱ्यांच्या परधानगी शिवाय गृहस्थात आम्हाला राहणे शक्य होणार नाही, हे त्या थोडक्यून होत्या.

‘आपण त्यांचो आज्ञा कधी मोडली आहे का?’ एक म्हणालो.

‘म्हणून तर आपली कोणी पर्वा करीत नाही!’ दुसरी म्हणाली.

‘परंतु आपल्या आईवडिलांना कळल की आपण आपल्या सासूसासऱ्यांची आज्ञा

“आपण बापूहे सासूसासऱ्याची आज्ञा मांडायचो तर ताही पण सांगकान्या-सारख वागायचे जेव्हा सांगितलं असल तेव्हाच करावचे मग तं काम अर्बवट राहो कि बिघडून जाओ आपण तिकडे दुर्लक्ष करायचे अब केळ की म्हातारे म्हातारी कंठाभून जावोळ आणि मग संची पाहून निराळं रहायचं पुरुष मंडळीना मुचविता यईल” मोठीने ही युक्ति सुचविलो व दोघी धाकटघांती तसे करायचे कडूल केले.

त्या दिवसापासून तिघी सुनांनी घराल बंडखोरी सुरू केली. सासून केर काढायला नांगितला की त्या केर काढीन पण केर

सांजून चारू कायली

सासूने कपडे घुवायला नांगितले की ते रुवून पिळे तसेच ठवून देत. वाळत घाटा-यला नांगितल की वाकडे तिकडे वाळत घालीत. वाळणेंलं कपडे काडून आणीत मळल्या बिचारले की म्हणत, “यला तर कपडे काढायला कोठे नांगितले होते?” वगैरे.

भांडी वासायला नांगितली तर घाबोत पण स्वच्छ धुवून घरात आणून ठेवण्या-एवजी नहाणो घरातच टाकून ठेवीत.

सासूने सासऱ्याला जेवायला वाढायला नांगितले की वाडीत पण भात वाढला तर

घरण नाही, घरण वाढलं तर जून नाही. भाजी किना वटण्या कोशिंबिरी नांगितल्या जिवाय वाढायच्या नाहीत.

संपाक करायला नांगितला की संपाक करायच्या पण कधी भात करायचा, तर कधी आमटीत भीठव नाही आणि भाजीत मीठ वास्त.

सुनांची ही वागणूक पाहून सासूमासदे बजार झाले. सुनाच्या तोंडी किती लागायचे म्हणून जे घड ते मुलांना सांगत मुलांनी खर्च ऐकून घेतल व म्हणाले ‘त्यांना वठणीवर आपण्याचा उपाय आम्ही करतो.

तिहा मुलांनी एक सुचित योजना विवाळी जवळ आली मोठयाने वायकोला बिचारले-’ तुका काय आवकते?’



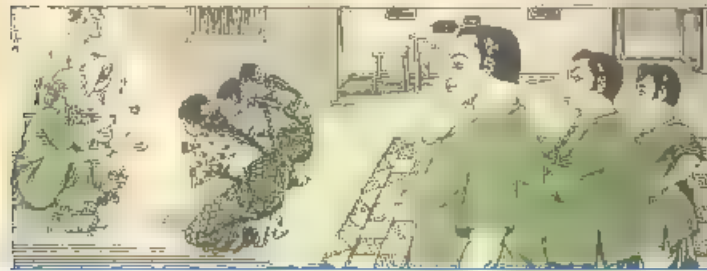


मला वन रतीं शांत आवडतो माठी म्हणाली

नवऱ्याने त्रिचारक्यावर माथली म्हणाली-  
“मला सोन्याच्या बांगड्या आवडतात  
तिसरी म्हणाली- उद्यानगणापासून मला  
चंद्रहासाची किती होम हावी मीच पावळी  
आणायो

दिवाळी पडिपर्यंत तिचे असुकतेन  
जापायलीं भांगरी बरी पुढी जाते याची वाट  
पाहू लावल्या मोठीले कोणत्या रंगाची  
साडी पाहिले हे सांगितल नव्हते मधनीन  
दांगड्यांचा वाट कसा हवा हे सांगितले  
नव्हते धाकटेन चंद्रहासाविषयी मविस्तर  
काहीच सांगितले नव्हते

दिवाळीच्या आदल्या दिवशी संध्याकाळी  
तिचे भाऊ पत्नीच्या इच्छेप्रमाणे वस्तु घऊन  
आले सर्व मंडळी काम आणले आहे पहा  
यला माजघरात जमली मोठ्यान बनारसी  
शाळ काढून आईच्या हातात देत विचारले-  
‘आई तुला हा आवडला का? हा नेम  
भाड्या बायकांना तो आवडतो’



Full Screen 127 28 / 70

मी तिला विचारले तेव्हा ती म्हणाली,  
मला वनारसां शांत आवडतो पण ती हे  
कोठे म्हणाली की तिला तमायमा हवा  
आहे पोठा म्हणाला

दुसऱ्या सुतात बिलवर आईला हानान  
पावाराला सांगितले म्हणाला तुझ्या  
सुनंला ते आवडतात म्हणून आणले आहेत  
तिथेच मुलात आईच्या हातान चंद्रहार  
देत तेच सांगितले

तिचा सुताचा बेहारा एकदम उत्तरला  
त्यानी सासूसासऱ्यांचे पाय धऊन क्षमा  
मागितली

मासू म्हणाली-“अज म्हत्तारपणी का  
मी हे सब चालणार आहे तुमच्या साठीच  
हे सर्व आहे आमच्या श्रद्धे जे आहे ते सर्व  
तुमचेच आहे घ्या आपापली वस्तु’

त्यानवर सुतांनी सासूसासऱ्यांच्या आज्ञे-  
बाहेर काही काम केले नाही व योगकाय-  
पणा सोडून दिला



मराठी

फार जुती गोष्ट आहे. देवगिरी नमरावर  
राजा सुरवंत याचे राज्य होते  
त्याच्या एकुलत्या एका मुलीचे नाव चंद्रसेना  
असे होते तिच्या बघावरीवर तिचे रूप  
लावण्य वाहत गेले. दूरदूरच्या राजकुमारी-  
पद्धत तिच्या मागणी आळवण्यासाठी दूर दूर  
लागले एक तर ती नुदर होतोच, या  
शिवाय ती राजाची एकुलती एक मुलगी  
असल्यामुळे जावईच गादीला बारास हांपार  
होता.

परंतु सनासमोर चंद्रसेनेचे जन्म म्हणजे  
एक मोठा प्रश्न उभा राहला तिचे लग्न  
कोणा एका विशिष्ट राजकुमाराशी करून  
दिले तर इतर राजकुमार रागावतील.  
व्यामूळ देवगिरीवर केव्हा कसे संकट पडेल  
हे सांगणे कठीण होते या संकटापून वाच-  
णायम पकच पक मर्ग होता तो म्हणजे  
स्वयवर. परंतु स्वयवराचा निर्णय घेणे

दिलेल तितकेसे सोपे नव्हते चंद्रसनन  
जावत्या आवडीप्रमाणे कामांना एकाचा  
राजकुमाराला घातली तरी देखील इतर  
राजकुमार रागावणार नाहीत असेही नव्हते  
राजा काय करे या विचारात पडला  
असता एका जव्हेच्यान यऊन आणली एक  
प्रश्न उभा केला

ती समस्या अशी होती-जव्हेच्याला  
व्यापारासाठी परदेची जावयाचे होते वाटत  
चोरची भीती होती म्हणून व्यापारी  
एका पोळक काठीन हिरे भऊन पेरून  
जायच्या विचारात होता एका सुताराने  
तशी काठी करून दावने करून केले. परंतु  
त्याने दोन अटी लावल्या पहली अट ही  
होती की काठीत हिरे ठेवतांना व्यापाऱ्यान  
पाहनां कामा नये दुसरी अट अशी होती  
की व्यापाऱ्यान काठी नलगावर एक प्रतिमा-  
भर त्या हियाबद्दल जबाबदार सुवारच



राहिल म्हणजे या महिनाभराच्या अवधीत व्यापाऱ्यांना काटी पाडून पाहिली व हिरे सापडले नाहीत तर सुतार या हिऱ्यांची किंमत दर्दल आणि काठीत हिरे सापडले तर त्याची किंमत व्यापाऱ्यांना सुताराचा दाव्याची. एका महिन्यांनंतर व्यापाऱ्यांना काठी तोडून पाहिली आणि हिरे सापडले नाहीत तर त्याबद्दल सुतार जबाबदार राहणार नाही.

त्या दोन्ही अटीत ज्या अडचणी येण्याची शक्यता होती त्याच्या विपरीत व्यापाऱ्यांना विचार केला नाही आणि दोन्ही अटी मान्य केल्या. सुताराने व्यापाऱ्यांकडून हिरे मागून घेतले आणि काठी तयार करून व्यापा-

ऱ्याला दिली. व्यापाऱ्याने फार सावधपणे काठीत हिरे आढळत की नाहीत हे पाहिले परंतु त्याने हिरे आढळत की नाहीत हे पाहणे सोडले नाही. अशा काठीत काही साधार दिमरा नाही आणि वाजवून पाहिल्या तर कोठे पोकळी विसली नाही. सुताराने हिरे गरम केले असतील आणि एक साधी काठी तयार करून दिली अशाची असे व्यापाऱ्याला वाटले परंतु काठी मोडून पाहिली आणि मात्र हिरे सापडले तर पुढी किंमत छापी लागेल परंतु हिरे सापडले नाहीत तर सुताराकडून हिऱ्यांची किंमत किंवा हिरे वसूल करताना येतील वण ते होणार कस? एका महिनाभरात काही मोडून पाहिली व त्यात हिरे सापडले नाहीत तर तो सुतार त्याला जबाबदार नाही असे कांड पडले होत त्याला.

हिऱ्यांच्या व्यापाऱ्यांना ते कांड राजाच्या घेऊन कळविले आणि म्हणाला- 'महाराज मला काठी मोडल्याशिवाय असे हिरे आढळत की नाही हे वाटले पाहिजे.'

राजकुमारीच्या स्वयंवरासाठी व्यापाऱ्यांचे हे कोडे राजाच्या फार उपमांगी वाटले. राजाने दडडी पत्रविष्टी की राज कल्येसाठी स्वयंवर रत्नगण आणत आहे. राजकुमारीच्या कपलावण्याचा कोण एकूट दूरदुर्लभ राजकुमार स्वयंवरास आले.

साधी काठी आहे की या काठीत एखादी वस्तू लपवून ठेवण्यात आली आहे ही माणस प्रश्नचार्मिष्ट असेन सावधान व्यापाऱ्या राजकुमारीच्या स्वयंवराची वगैरे. शाहीन काठी पक्षा दबावून दवळ्यात आली. अशा राजकुमाराचा काही अन्तून दूरवून ठोकून निरनिशाल्या प्रकारे काठीची परीक्षा करून घ्यात काही आहे का पाहिले. काठीला कोठे मांश दिसला नाही. काठी छान तुळतुळीत होती.

“या काठीत काही नाही,” असे सांगून एकेक राजकुमार काठीची परीक्षा करून घेऊन आपापल्या जासनावर जाऊन बसू लागले. ते दृश्य पाहून व्यापाऱ्यांचे काठीचे वाजवणे चालू लागले.

इकडेन इकडेन समाजाला गुंतागुंत आणत आसतात तेव्हा तेव्हा आपण आपण काहीच पक्षभाग पक्षाचे गुंतवून घेत नाही आम्ही कसो पडतो व म्हणाला-

या काठीत जामिने काहीतरी आहे पण पाणी भरून एक टब असेल तर मी ते सिद्ध करून दाखवू शकेन.”

राजाच्या तोंडगती पाह्याने सरदल एक जे आणून आपले डब्याने पुतळ्यावर ती काठी पाण्यात पाडली ती काठी पाण्यात सरळ उभा राहली काठीचा अर्धा भाग पाण्यात बुडल्या होता व डावे भाग पाण्यावर होता.

ही सामान्य काठी असली तर काठी पाण्यात वाडवी तरंगत राहली असली काठीचा खालचा भाग पाण्यात बुडलेला आहे जेव्हा अर्ध त्याचे वजन जायत आहे त्या भागात काहीतरी वजन असलेली वस्तू तक्कीच आहे.” सर्वजण पुढेगती काठीत काही असल्याचे समजून बसले.

मातल मूवचल घुळतात आणि चढत येत तिकडे पमूटतात आणि शांतात पाहतात. इतरांना मला भयान्यतर कसे दिसतात जेव्हा व्यापाऱ्यांमधील परीक्षा पडत पाहता.





एवढा गावो दोन भाऊ रहलान होले ते एकाहुन एक विस्कट्ट होले. एकदा धाकट्या भावाला कोणत्या तरी गावो जावठान होले म्हणून त्या पहाटच तटून वहाणा घालून निघाला थोडे अंतर चालून रोव्यावर त्याने विचार केला, झकून निघण्यापूर्वी दिवा विस्तारित्यासिनाय निघालो होतो मोठा भाऊ पोरत पडला असेल त्याला कोणी उचलून नेल तरी कळणार नाही दिवा उजवेंपर्वत झळत राहील किती वेत जळून जाईल कोणाआ छऊक? तो विस्तारित्या पाहिले, असा विचार करून तो थरी परत आला

तोपमेल कोल भाऊ चढणला होला, त्याने धाकट्या भावाला परत बोलेला पाहून विचारले- "कां रे, परत कां आलास?"

काही नाही रे, दिवा विस्तारित्या विस्तारित्या नेतो होतो. तु सोणला होतासते आठवले. विनाकारण ठेव किती तरी बळख, म्हणून दिवा विस्तारित्या तरी परत आलो." धाकटा भाऊ भावजा काट कबरीपणा दखवीत म्हणाला

"केढपा, तू हे थोडेसे ठेव जळून जाईल म्हणून एवढी पायपीठ केलीस, वरंतु तुझ्या वाहणा किती घासून झिजून गेल्या याचा विचार केलास का?" थोड्या भावाने विचारले.



## अबू-कीर

कित्येक शतकांपूर्वी अलेक्झेंड्रिया या गावी अबू कीर नावाचा एक रंगारी आणि अबू सीर नावाचा एक न्हावो असे दोघे-जण रहात असत. त्यांची दुकाने शेजारी शेजारीच होती.

अबू कीर पहिल्या नंबरचा लोटे बोलणारा लबाड व मुच्छा होता. तो वाटेल ते वाईट काम करावयाला मागपुढे पहात नसे कोणी त्याच्याकडे कपडे 'राविण्यासाठी आला की रंग बरीरे विकत घेण्यासाठी सांगून तो गिन्हाइकाकडून पहिल्यांमंच थोडे पैसे घालून घेत असे. गिन्हाइकाने दिलेले पैसे तो उडवून टाकी आणि पुढे गिन्हाइकाचे कपडे विकून टाकून ते पैसे दलील पिण्यात उडवून टाकी गिन्हाइकाने घेऊन विचारले की, 'काय रे कपडे तयार झाले का की तो उद्यां किवा परवा देता म्हणून सांगून त्यांना परत तापट असला तर त्यांच्यागे भोंडायला पाठवो. कधी अत्लाची शपथ घेऊन सांग तयार होई

की बायको दाळत झाली व त्यामुळे दम घ्यायला सुद्धा कुरसत मिळाली नाही दोन चार दिवसांनंतर नक्की परत देतो?' असेच काही तरी लोटे सांगून गिन्हाइकाला परत पाठवून देई

एखाद्या गिन्हाइकाने दहावून विचारले की 'जरेसांग, आमचे कपडे तू काय केलेस?' परत कर, आम्ही दुसऱ्या रंगाच्याकडे देऊ तर तो उत्तर देई-'मालक! मी काय कर, माझे कर्भ! मी आपले कपडे रंगवून बाहेर वाळत टाकले आणि जरा भात घेऊन बसलो थोड्या वेळाने येऊन पाहिलो तो कपडे नाहीसे झाले.

गिन्हाइक भोळा असला तर म्हण- 'तुम्हाला अत्लाची मेहरबानी वाचा! तू तरी काय करणार?' रागीट किवा तापट असला तर त्याच्यागे भोंडायला पाठवो. कधी अत्लाची शपथ घेऊन सांग तयार होई

असे बरेच दिवस घालत होते शेवटी अन्नी कीरच्या काही गिन्हावकांनी बहिराच्या कालीकड आपले गावहोने नव आले. अन्नी कीरकडून आपल्या कपड्यांची किंमत वसूल करणे एकाका देवीला शक्य झाले नाही कारण दुकानावर जन्ती आली तर दुकानात काही एक सांयडलच नाही. योड्याच दिवसात लीकंता अन्नी कीरच्या तन्हेगिरीची चांगली कल्पना सांगी तेन्हापासून त्याच्याकडे गिन्हाईक प्रेक्षक लागू लागले. त्याला आपले पोट भरणे देखील अशक्य होऊ लागले म्हणून एक विनंती ती अन्नी कीरच्या दुकानात घाऊन आपल्या स्थितीचे वर्णन करून रडू लागली.

अन्नी कीरची कीब आली ती त्याचे सांत्वन करीत म्हणाला: 'मित्र! जेव्हा त्याला मदत करणे माझे कर्तव्य आहे ती जी शीठभाकर माईन ती तुला पण वाढीस'.

अन्नी कीर त्या विवसापासून अन्नी कीरच्या घरी येऊन राहू लागला आणि त्याला जे लागे ते मागून घेऊन आपल्या गरजा भागवू लागला. एक दिवशी अन्नी कीर अन्नी कीरला म्हणाला: 'मित्र! माझे ज्ञान करण्यात किंवा कसे कापण्यात कमी हुशार आहे, असे मुळीच नाही परंतु मी गरीब आहे म्हणून घाबराऊन कमी ओक येतात, माझे प्राप्ति तुम्हा व माझ्या कुटुंबाला पुरेदा पडेली आहे व माझे घरगुती

त्यावर अन्नी कीरने सुचविले' मित्र! या बाहेरत तुम्हा घेता नोट बाळगत नाही व माझा व्यापार पण बंद पडला आहे या भावावर माझे दुर्लभ आहेत तुम्हाकी म्हणत करतंसे, तुम्हा हातात कसं आहे, तरी तुला कष्ट सहन करावे लागतच आहेत, हे नाही मला आवडत, आपण हा वेळ माझे दयाळू कोठ तरी जाऊ या आपले नगोब तक्कीच चमकेल. आपण पावडपाने मैसे घेऊन काळ तेन्हा चल, परदेशात कोठे तरी जाऊन माझ्याची परीक्षा करून पाहू या'.

अन्नी कीर म्हणाला त्याचा अन्नी कीरच्या मनावर जादूसारखा परिणाम झाला. वीस प्रवासाला निघाले परंतु निघण्यापूर्वी अन्नी

कीर म्हणाला- माझ्यामुळे आपण परदेशांना अन्नी कीरच्या घेऊन वचत दिले पाहिजे की आपण परदेशांनी सल्या सावा- सारखे वागू दोघे जे मिळत दोघांची त्यावर मानकी राहील दोघांपैकी कोणाला पहिल्याने काम मिळाले तर मिळकतीचा उपयोग दोघांनी करावयाचा.

अन्नी कीरने अन्नी कीर म्हणाला ते मान्य केले. दोघांनी कुराण हातात घेऊन आपाप- आपाप केल्या आणि दोघे बंदरावर गेले तेथे एक बहाल प्रवासी करायला तयार जमले होते दोघे जहाजात बसले.

त्याचा प्रवास मुक्ताचा झाला त्या अज्ञात एकूण एकडे वाळीस प्रवासी होते न्हावी हाता ती एकटा अन्नी कीर ती आपला







मित्र अबू कोरला म्हणाला—“मित्रा! आप त्याला खाण्यापिण्याची काहीतरी व्यवस्था केली पाहिजे. मी प्राहृतो, कोणो हजामत करवून घ्यायला तयार आहे का. जमने तर आपल्याला खायला प्यायला फुकटात मिळेल व वर पैसे पण मिळतील.”

“होका, विचारून घ्या” असे सांगून अबू सीरने ताणून दिली.

अबू सीर आपली पोचडी घेऊन जहाजावर यात्रेकरूंच्या मधुन हिडू लागला. एकाने त्याला खोलावून त्याच्याकडून हजामत करवून घेऊन त्याला पैसे दिले. ते घेऊन अबू सीरने एखाथे आसार जागले व म्हणाला—“हजूर, या प्रवासात पैशाने का

काही खायला बाज तर आपले फार जपकार होतील असंखाबर.”

त्या यात्रेकरून म्हणायला पाच रोटी आणि जे त्याला हाक्य होते खायला दिले. अबू सीर ते घेऊन जहाजाच्या बरब्बा बाबूला गेला. अबू सीर घोट पदला होता. त्याला बागे केलं अबू सीरने उठल्याबरोबर रोटी व साखी सर्व घेतली आणि अबू सीरला काहीच सरलं नाही.

अबू सीरने दिवसभर काम करून तीस रोट्या मांस, भाजी व इतर खाद्य पदार्थ त्यानंतर पंधरा दीनार राखपण मिळविले. सर्व यात्रेकरू त्याचे काम पाहून खुष झाले.

एक दोन दिवसात जहाजावरच्या सर्व यात्रेकरूंना अबू सीरविषयी चांगली माहिती मिळाली. जहाजावरच्या कप्तानाच्या कावा वर पण ती गोष्ट गेल्याशिवाय राहिली नाही. त्याने अबू सीरला बोलावून हजामत करवून घेतली. अबू सीरने हजामत करताना त्याच्या गरीबीविषयीचे व त्याच्यावर अबू सीर नावाच्या रंगान्काची पनावबंदी असल्याचे सांगितले. कप्तान स्वसावाने दयाळू होता. अबू सीरची त्याला कोण झाली ती अबू सीरला म्हणाला—“या प्रवासात तुम्ही जितके दिवस जहाजावर राहाल, तुम्ही दोघे माझ्याबरोबर जेवत जा.”

कोर हाराहुर झोपलेला होता. आप मोडल्यावर त्याला जेवळ पुरकळ रोट्या १००१००१०० व इतर खाद्य पदार्थ दिले. त्याने चकित होऊन विचारले—“अरे, हे सर्व कोठून मिळाले?”

“सर्व त्या अन्नाची मेहेरबानी आहे” अबू सीर म्हणाला.

अबू कोर मरामर ह्यापल्यासारखा साऊ लागला. ते पाहून अबू सीर म्हणाला—“अरे एकदम एवढ साऊ नकोस. तहा करिता पोव राहू दे. माशिवाय रावी कप्तानाने आपल्याला दोघांना जेवायला बोलाविले आहे.”

नाही बुवा, मी नाही येणार. मला पित्तका विकार झाल्यासारखा वाटतो आहे. मला हेच साऊ दे. तू कप्तानाबरोबर जाऊन जेव.” असे सांगून अबू कोर साऊ लागला. त्याचे खाणपण कसे भयंकर वाटत होते. त्याच्या घोटत कसली आग उडली होती. कोण बागे? कोणचे भरीत होता पणगी पीत होता. नाकालोंकाच सात असता मोठघाने कावाज होत होता.

अबू कोर जातच होता, त्याच वेळी कप्तानाचा लोक दोघांना जेवायला बोलावला आला. अबू कोर म्हणाला, “मी नाही येत.” तेव्हा अबू सीर एकदाचे



आलेला पाहून कप्तानाने त्याला विचारले—“तुम्हा मित्र कोठे आहे?”

“त्याला मळगळते आहे व पित्तका विकार झाल्यासारखे वाटते आहे” अबू सीर म्हणाला.

“तो खबर बरा होईल” असे सांगून त्याने अबू सीरला जेवळ जेवायला बसविले. जेवण झाल्यावर अबू सीर आमार मानून निघाला. तेव्हा कप्तानाने एका लाटाने सर्व खाद्य पदार्थ वाडून त्याच्या हातात देऊन म्हटले—“हे ताट तुम्हा मित्रासाठी आहे.”

अबू सीर परत आल्यावर आपल्या मित्राला म्हणाला—“पाहिजेस, मी तुला

बरोबर बघायला किती सांगितले, पण तू एकले नाहीस आणि येथे शिल्ले व साधे खायला होते, त्याबरोबर हान मारलास! पण हे पहा, कप्ताचाने तुझ्यासाठी काढा पाठविले आहे? तु मायुष्यभरात असला कबाब खावला नसशील

बरे, बघू " असे म्हणत अबू कीरन ताट पुढे ओढून घेतले आणि बकावका बाघाशासारखा झाड लावला आणि पाहता पाहता त्याने सर्व ताट रिकामे केले. त्या नंतर दोघे झोपले

वीस दिवस प्रयाण चालू होते अबू सीर दररोज उठून प्रवासी लोकांच्या हुजामती करून पैसे व खाद्य पदार्थ मिळवून आणो. रात्री कप्तानाबरोबर झोपी, परंतु अबू कीरन खाणे पिणे व झोपणे मासिकाप काही एक करीत नसे

एकविसाव्या दिवशी जह्ज कोणत्या तरी अपरिचित नग्या बंदराला लागले. अबू कीर व अबू सीर दोघांचे शावाल आऊन एका घर्मशाळेत एक म्हणतवी

Full Screen

127

X

38 / 70

घेतल्या किमती बगैरे लवू सीरनच दिली. अबू कीर इतके दिवस पित्तविकार झालाच मागत राहला. म्हणून अबू सीर त्याच्या खोलीतच राहायला सांगून स्वतः गावान व बाजारपेठेत हिडू लागला. त्याने एका गल्लीच्या कोपऱ्यावर मोडवी जागा ठरवून घेतली व आपले काम सुरू केले. गावातील स्थानिकांकडे सजूर, गाढवे हाकण, केर काढणारे बगैरे लोक हुजामत करवून घ्यायला येत. परंतु त्याच्या हाताचे कमब पाहून मादमांज व्यक्तींनाच यत्न लागले

अनंदाची मध्यकालपर्यंत काम करी आणि लष्कराप्रमाणे पदार्थ विकत घेऊन आपल्या खोलीवर परत येई. आल्यावर तो अबू सीरन जेवतो. या लष्कराच्या जमा वास होता तसे सायंतुचा वास झाला. तो ते उठून येथे परत येणे सुरू करत असत. (कमशा)



## लारची हार

एका गावी एक इनामदार व एक जाहोरादार शजारी शजारी रहात असत. यांची हुद्द्याची पारंपरांची कार बेची होती. एकदा जहाशेबदारकाकडे इनामदारांना बोलवण हात व ते सकाळी सजवानीला गेले. बरोबर त्यांची मुलगी तारापण गेली होती. त्यांना द्यायला थोडा उशीर झाला. म्हणून नग्या मुनबाईमाझे जे दाखित नुसार करविण्यात आले होते ते ताराला पाहता आले ताहोत

इनामदारांनी एक लाख रुपयांचा हार करविल्याचे कारणे ऐकले होते. तो हार पाहण्याचे ताराच्या मनात फार इच्छा होती

नागत इनामदारांची मुलगी सुरर्णीला तो हार दाखविलेस का विचारले. पण सुरर्णीने धाव्याच्या तिरस्काराच्या आवाजातच नकार दिला. ताराला तो अपमान वाटला, निकडे मेजवानी चालू होती, एका कोपऱ्यात

एक म्हातारा मनुष्य बसलेला ताराला दिसला. परंतु त्याच कपड्या अगदीच जने व काढणे हाते. पाहता तोणे प्रवायक बागा विल नादो की त्याची विचारपूस केली. ताही तिला वाटले की तो कोणी घरतला जुना दोकर विकत असले, ताराला त्याची पार क्वीव आली. तिने त्याला विचारले "आजोबा तुम्हाला जवामला यवच आणत देख का?"

म्हाताच्याने मान हलवूनच होकार दिला. ताराने एका ताटात मिठाई बगैरे शिडून आणून त्याच्या समोर ताट ठेवले. त्या म्हाताऱ्याने ताराला विचारले—"मुली! तू हार दाखविलेस का विचारलीस? तुला तो हार पहावयाचा आहे का?"

"त्याच्याविषयी मैत्रिणी विचारलीस तर सांगतस यावे वासाळी पाहण्याची कार इच्छा होती." तारा म्हणाली



"चल माझ्याबरोबर मी दाखवितो"

"तुम्ही दाखविणार? तो कसा काय?"

"तु ये तर या घरात कोडे काय असते, मला सर्व चांगले माहीत आहे"

हार पाहण्याची इच्छा मनात असल्यामुळे ती त्याच्या बरोबर गेली. म्हातारा तिला तिसऱ्या मजल्यावरच्या एका खोलीत भेजून येथे त्याने एका कपाटातून एक मावमली बरी काढली, त्या डब्यात तो 'लाखी' हार होता. तो इतका सुंदर होता की तारा थक्क होऊन पहाऊच राहली.

तिला त्या स्वित्तीत पाहून म्हातारा म्हणाला-"तुला त्याचे एक चित्र काढून देतो, म्हणजे वाटले तर हे चित्र दाखवून आपल्या मैत्रिणींना हार कसा होता हे



लाखी हाराने एक रेखाचित्र काढून दिले.

ताराला तेथे फार वेळ थांबावेसे वाटत नव्हते. म्हणून तो म्हातारा तो हार कपाटात ठेवू लागला. त्याच वेळी ती आपल्या घरी निघून गेली.

जहागीरदाराकडच्या लग्नाला भागली एक बाळबहा उरला होता. तारा आपल्या खोलीत बसून वाचीत होती, तेव्हा जहागीरदारांच्या घरून तिला निरोप आला. जहागीरदारांच्या घरी ती गेली तेव्हा त्याच्या घरी गोंघळ उडून गेलेला तिला दिसला. जहागीरदारांनी ताराला विचारले- काय ग तारा, मेजवानीच्या दिवशी तू लाखी

पाहिल्याचे तिला सांगितले होतेस?

ताराने आपल्या मैत्रिणीला खरोखरच सांगितले होते, आणि तिला ती हार दाखवायला मिळाला होता हेदेखील सांगितले होते. उषा ताराची मैत्रीण होती. तीही सुवर्णाचीपण होती. म्हणून तारा म्हणाली-"होय, पाहिला होता."

तिच्या लोकी सर्व ऐकून घेतल्यावर जहागीरदारीण म्हणाली-"म्हणून मी म्हणत होते, त्या म्हाताऱ्याला बोलावू नका. म्हातारपणी पैशाचा एवढा मोह! म्हणूनच ते फाटके कपडे घालून आला होता."

"ते तर म्हणाळे की ते याच अरचे आहेत" तारा मीत भीत म्हणाली.

घरातलेच माहेल, नाहीतर त्या कपाटात आहे हे त्यांना कसे कळले असते?

ते त्याच दिवशी निघून गेले. पोलिसात वर्दी करविली आहे, परंतु अद्याप पत्ता लागला नाही." जहागीरदारीण म्हणाली.

ताराला आश्चर्यच वाटले. त्याने चोरी केली असेल हे तिला खरेच वाटत नाही. तिच्या जबळ त्या म्हाताऱ्याने त्या लाखी हारचे काढून दिलेले चित्र होते. त्या चित्रावर लिहिले होते, गाव नारायणपुर, जिल्हा गोंडा, ब घ

ताराला वाटले की म्हातारा आपल्या गावी गेला असावा. म्हाताऱ्याचे गाव शिवशंकर सिंह होते. कोणाला तो पत्ता नाही. कळविण्याच्या बाबी त्याला भेटावे.





Fullscreen 127 42 / 70

नावाचा नाही परंतु शिवगिरी नावाचा एक  
भोतांग सतत अगत्याचे कळत म्हणून  
दोघांना भाग घीतच त्या इम्प्लिकेशन प्रवेश  
केला समोरच एका साटेवर त्या म्हाता-  
च्याला पाहून ताराळा धावर आला  
म्हाताच्यान ताराळा पाहूनच ओळखले.

ताराने भुरग्याला त्याच्या तब्येती  
विषयी व इकडच्या तिकडच्या गोष्टींची  
चवकशी केली नंतर तिने ती हार चोरीला  
गेल्याचे आणि वरवी सर्व भवली पावून  
गेल्याचे सांगितले. ते एकूण म्हणजेच  
तो करून मोठ्याने हसू लागला म्हणाला

“मी त्या दिवशी या गावी एका साय-  
किलीचा चक्का काढून पडलो आणि ‘स्वयं-  
शाल्यामुळे इच्छित्यात येऊन पडलो आहे  
त्या पारंपरांवर म्हालीला वाढ आला व ती  
मंडळी पावून जावी हेच मला हवे होते

तु काळजीत पडल्यासारखी दिसले  
आहेस म्हणून मागतो, नाहीतर मी त्या  
छोकांना पुष्कळ त्रास जायचे ठरविले होते  
त्यांनी माझा एवढा अपमान का केला?  
असा त्यांनी जवाबला बोलाविले, तसेच मी  
जुने कपडे घालून गेलो म्हणून कोणो भासो  
विचारून केली नाही की मला जवाबला  
वसायला सांगितले नाही. मी त्यांची परीक्षा  
वेण्यासाठीच तसे कपडे घालून गेलो होतो

पड १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

आम्ही म्हातां कधी रागुरी त्यांच्या  
घरा पाहिले नव्हते. ताराने विचारले

“मी फार पूर्वी मुंबईला निघून गेलो  
होतो व्यापार करून पुष्कळ पैसे मिळविले  
ज्यात एकदा आहे म्हणून बरेच पुष्कळ  
पैसे जमा झाले तेव्हा व्यापारपद्धती सोडून  
तोषयाचा करोन किंवा प्रवास करीत हिंडव  
असत, घरांपकायसाठी मिळविलेले पैसे  
खर्च करीत माझा भावाला किंवा इतर  
नातवाइचांना माझ्या नावावर बँकेत दहा  
लाख रुपये जमात हे नाहीत नाही. बरे  
तर मध्ये, तु इतक्या दुष्ट आम्ही आहेस  
आणि मला पोलिसांच्या कचाट्यातून धां-  
विण्याचा हेतूच आला आहेस. म्हणून मी हे  
सर्व तुला सांगितले. माणसो पुढे सांगतो,  
मी तो ज्ञान त्या कपातानुन काढून घ्यायला  
काढून आला आहे. मी त्या या माझ्या  
गैरवतणकांवरून शिक्षा देण्यासाठी जे कर

पुढे मी करीत लवकर १०० असे लवकर  
तुला या शहरात आणायला आहे त्या कर  
ठेवण्या आहे २ नकाशा काढून दाखविले  
तुला त्यांच्या ठेवणे त्यांना सर्व कळत  
आहे त्याच्या आपली पुढेवधा मातून नकाशा  
दिला

काही वेळाने तारा व तिचा भाऊ  
तेशून निघाले जाताना रानांनी नसला  
सांगून ठेवले की पैशाची गरज असल्यास  
त्यांना कळवावे, त्यांनी आपले नाव व  
पत्ता लिहून ठेवला

नसें म्मित करून म्हणाली—“गाही हो.  
हा म्हातारा दिसायला बसा आहे काळज  
त्याच्या नावाने पाच हजार रुपये आला  
जाणून झुजून जबरल चाड मध्ये स्थाने  
स्वतः त्या ठेवायला सांगितले. तो स्वतः  
खर्च करून इतर गरीब रोग्यांना फळांचा  
रस वरीर देतो”

निघत्या दिवशी तारायणपुरच्या जहा  
गोरशारच्या भगवत हात सांगट्याचे वन  
वनमानपद्धत मिळाले







Full screen



127



44 / 70

## सोन्याची तलवार

एक दिवशी अकबर बादशाह आपल्या बखिरोबरोबर धोडधोडर बहुत राजधानीत फिरायला निघाला. एका गल्लीत एक म्हातारी रस्त्याच्या कापला उघडी होती तिच्या हातात एक तलवार होती, बादशाहने अवजळ जाऊन तिला विचारले-“बाजी! तुम्ही ही तलवार हातात घेऊन वंशा येथे तज्ज्ञा कसामाठी आहा?”

“मी एक नवीन बाई आहे, बाबा म्हणुन ही तलवार पिढ्यान् पिढ्यान् आणली आहे.” म्हातारी म्हणाली

अकबर बादशाहने तत्काळ घेऊन उभटून पालटून पाहिली तलवार गंजलेली होती बादशाहने तलवार पुरत केली म्हातारीने निराश होऊन बादशाहकडे पाहिले

‘तुम्हा म्हाज्याच्या ठरई मला कसला नाही मू अशी निराश का दिवले?’ बादशाहने विचारले

“तसे काही नाही मी ऐकले होते की बादशाह अकबर ज्या वस्तुला हात लावतो ती सोन्याची होऊन जावे परंतु माझे नशीबच फुटले म्हणून ही तलवार नसलेली नाही” म्हातारी म्हणाली

म्हातारीच्या हुमारीवर खूब होऊन बादशाहने सोन्याची दोन नाणी तिला दिली व घेऊन गेला



## दरबारी पंडित

प्राचीन काळातील ही चोष्ट आहे. बंग देशाच्या गादीवर श्रीकेतु नावाचा राजा राज्य करीत होता अंग देशासी बंग देशाचे वैर होते. अंग देशाच्या राजाचा बंग देश युद्ध करून जिंकणे असाध्य होते, म्हणून त्याने बंग देशाच्या राजधानीत शिरायला नुसतमार्ग व कोरवाटा कोठे कोठे आहेत याची नांगणी माहिती काढून अचानक छापा मारून ते राज्य जिंकण्याचे ठरविले, त्यासाठी त्याने आपले काही हेर बंग देशात पाठविले परंतु एकाही हेराला मरा मिळाले नाही

त्याच सुमारास बंगदेशाचा दरबारी पंडित वाराळा म्हणून बंगदेशाच्या राजाने एका योग्य विद्वान व्यक्तीला आपल्या दरबारी पंडित म्हणून नसण्याचे ठरविले, अंग राजाने त्या सुधीचा उपयोग करून चेप्पाचे योजले त्याने आपल्या अनुयाया पैकी अंगशास्त्री नावाच्या पंडिताला बंग देशाच्या दरबारात पाठविले

श्रीकेतुला अनेक पंडितांची परीक्षा घेऊन दोघांची निवड केली त्यांपैकी एक अंगशास्त्री होता व पुसरा होता रामशास्त्री रामशास्त्री बंगदेशाचा राहणारा होता, राजाने दोघांपैकी कोणाला दरबारी पंडित म्हणून नेमणार उघा त्याची घोषणा करीन असे सांगून दोघांना निरोप दिला. त्या दिवशी सध्याकाळी श्रीकेतु आपल्या राजबाड्याच्या गच्चीवर फिरत होता त्या वेळी तेथे एक कबूतर उडत आले, त्याच्या पांखाला एक चिट्ठी बांधलेली होती चिट्ठीत हा मजकूर होता-“दरबारी पंडित म्हणून रामशास्त्री यांस नेमावे नाहीतर शत्रूचा धोका सोसावा लागेल. सावध रहावे!”

सावध करून देणारी ती चिट्ठी वाचून राजाला राग आला रामशास्त्रीनेच ही



चिट्ठी लिहून पाठविली असावी असे राजाला वाटलं. राजाने आपलं शिपाई पाठवून रामशास्त्रीला अटक करविली ही बातमी 'ह्या ह्या' म्हणून राजधानीभर पसरली अंगशास्त्रीची धुकित यशास्त्री झाली म्हणून त्याला आनंद झाला

त्याला अटक कां झाली हे रामशास्त्रीला माज मूठीच कळले नाही त्याने राजाला भेटण्यासाठी परवानगी मागितली त्या दिवशी रात्री राजा श्रीकेतु रामशास्त्रीला तुळगात जाऊन भेटला कबूतराद्वारे मिळालेली चिट्ठी रामशास्त्रीला बाळगून राजा म्हणाला-"तुला कैद करण्याचे कारण ही चिट्ठी आहे"

अखेपुर्वक जावळी आणि म्हणाला- यश राज, या चिट्ठीमागे फार मोठा कट आहे, अशी मला शंका आहे मला अशी चिट्ठी लिहिण्याच कारणच स्पष्ट असा शास्त्री खरा पंडितच नाही प्रसिध्दा बगेवरीच्या माणसाशीच होणे अशुभ हे पत्र मलाच मिळणार, मला पत्रा वाटते उखील शका तव्हनी व मला ज्ञाना ही नाही परंतु मला हे पत्र मिळू नये यामाळा कोणीतरी केलेला हा कट आहे ही गज अंगशास्त्रीविषय आपला कोणाचो प्रसन्न मला वाटत नाही अंगशास्त्री दरबारी पंडित होण्यासाठी इतका प्रयत्न का करीत आहे या गोष्टीची चवकशी आपण करून पाहवी तो आपल्या देशाचा राष्ट्रपति पण नाही" रामशास्त्री म्हणाला ते एवढ्याच राजाचे डोळे उघडले रामशास्त्रीला सर्वच गुटका देण्याचा राजाने विचार केला.

परंतु रामशास्त्री म्हणाला-"महाराज मला आणखी काही काळ तुरुंगवास राहू द्यावे कारण अंगशास्त्रीला शंका यथाथा शक्यता आहे आपण त्याला असा दरबारी पंडित म्हणून नंदावे त्याच्यावर गजप्रिय नजर ठरवण्यासाठी आपण दुसरा इतर नंगान हा सधुचा हेर बसावा, अशी मला एक शंका वाटत आहे" रामशास्त्रीला नंदन

परतला

दुसरा दिवशी राजाने अंगशास्त्रीला दरबारी पंडित म्हणून नेमले. त्याला राहण्याची एक वाडा देऊन त्याच्या सेवेला राखवाकर तमले त्याच्यापैकी त्याला आवश्यक अशा दोघातिथी संपादनाचा व इतर ताकराचा तबहुत अंगशास्त्रीन त्याच्याद्वारावर एका बलवंद व्यक्तीला आपला स्वतःचा सेवक म्हणून निवडले तो बलवंद सधुष्य पूर्णपणे बहिरा होता अशा माणसाला आपल्याजवळ ठेवून घेणे अंग शास्त्रीला आवश्यक वाटले

या दिवशी अंगशास्त्रीला दरबारी पंडिताच्या पदावर नेमले त्याच दिवशी त्याला भेटायला अंग देशाचे काही हेर आले अंगशास्त्रीन त्या बहिःच्या लोकाला मांडून इतरांना काही तरी कामाच्या निमित्ताने बाहेर जाण्या सांगितले. नंतर त्यांना योग्य शिक्षा देऊन तुळगात टाकण्यात या हेरांना म्हणाला-"तुम्ही जाऊन आल

जापल्या महाराजांना ही राजाच्या बाले- किल्ल्याचान शिरली असल्याचे कळवा"

तो बलवंद सधुष्य सरोखरी बहिरा नव्हता तो अंग देशाच्या हेरवात्याचा प्रभुत्व होता तो चाळा बळ बाहेर गला आणि त्याने ती बातमी एका हेराकरवी महाराजापर्यंत पोचली केली

अंगशास्त्रीला भेटायला आलेल हेर परत आपल्यापूर्वीच राजाच्या शिपायांनी त्यांना व अंगशास्त्रीला कैद केले.

या दिवशी राजाने रामशास्त्रीला कैदेतून सोडून आदरपूर्वक दरबारात बोलाविले. त्याचा सत्कार करून त्याने, कदा तव्हने गज्यावर बालेल्या एका मोठ्या सकटातून राज्याचे रक्षण केले, हे दरबारी लोकांस सांगितले आणि त्याला आपल्या दरबारी पंडिताच्या पदावर नेमले

अंगशास्त्री व त्याच्या साथीदारांनी ते अंग देशाचे हेर असल्याचे कळूळ केल्यावर त्यांना योग्य शिक्षा देऊन तुळगात टाकण्यात या हेरांना म्हणाला-"तुम्ही जाऊन आल





## मूर्ख मुले

एका गाडी एका श्रीमंत माणसाला एकादून एक दोन मूर्खे मुलगे होते. एकदा तेजाराच्या गवाछा एक जमीनदार बंदन गाजला. त्या श्रीमंत मनुष्याची स्वताची तय्येत बरी मज्जती म्हणून त्याने आपल्या मुलांना बोलाविले व म्हणाला- 'मुम्ही दोघे तेजार गावच्या जमीनदाराच्या बरी जाऊन त्याच्या कुटुंबियांजवळ सहानुभूति व्यक्त करून या !'

भाकरा म्हणाला- 'बाबा, मी जातो. सहानुभूति कधी जगत करायची हे ठांवा !'

'अरे तेथे चार गावसे बोसतीस ते बीस !' श्रीमंत माणूस म्हणाला.

छाकटा मुलगा जमिनदाराच्या गाडी गेला. तेव्हा चारत्यांच गज बाहेर होलत होते- 'बरं झालं, गावावरची पीडा कायमची टळली !'

त्यानंतर भाकडा चुल्ला घरात गेला आणि जमीनदाराच्या बायकोला म्हणाला- 'काडू ! बरं झालं गावावरची पीडा कायमची टळली !'

ते ऐकून जमीनदाराच्या मुलांनी त्याला घराबाहेर ओढून नेऊन खूप बडबितं.

भाकटचा भावाची जही चुलीत काढेली ऐकून मोठा झाले जमीनदाराच्या बरी जाऊन त्याच्या बायकोला म्हणाला- 'काडू ! माझा छाकटा भाऊ आहे मूर्ख ! त्याला क्षमा करा. पुन्हा कोणी भेल तर सहानुभूति व्यक्त करायला मी स्वतः येईन.' ते ऐकून जमीनदाराच्या मुलांनी त्याची राठ वेळीस छान गळ करून त्याला छानसून लावले.



## चतुर चोर

वैशाली नगरात गजेंद्र तावाचा एक अट्टल चोर रहात असे. त्याच्या चुकीच्या हलक्या लोक सांगत तो श्रीमंतची घरे कुटून चोरीचा माल गोसारीबांमध्ये वाटत असे. म्हणून तो स्वतः श्रीमंत झाला नाही. पुढे तो चांगला श्रीमंत झाला, परंतु चोरीचा धंदा कंजत नव्हते.

एकादा गजेंद्र बुना करायला कोठून तरी छिपत व दक्ष गोळा करून घेऊन घोड्यावर वसून येत होता. गजेंद्राचा घोडा म्हातारा होता म्हणून तो दमला होता जंगलातल्या एका वळणावर येताच झाडीतून दुसरा एक अट्टल चोर आपल्या घोड्यावर गजेंद्रासमोर आला व त्याला त्याने हुंदयुंदास आव्हान केले. म्हणाला- 'ही पिकाची मला वेतांस की तराचका तयार होतील ?'

गजेंद्र त्या कुटेन्नाला पायापासून डोक्यापर्यंत एकरा पातून म्हणाला- 'ही पिकाची

मला माझ्या निवापेशा का जास्त किमतीची वाटणार ?' असे म्हणत त्याने ती पिकाची एका निवडुमाच्या झडपात टाकून दिली.

'इतका गर्भ का ? तुम्ही खोड मोडतो' असे म्हणत तो कुटेरा त्या काटेरी झाडीतून ती पिकाची काढून घेण्याचा प्रयत्न करू लागला. इकडे गजेंद्र आपल्या घोड्यावरून उतरला आणि कुटेन्नाच्या घोड्यावर बसला, तो घोडा चांगल्या जातीचा होता. लवकरच गजेंद्र त्याच्या बरी पोचला. त्या घोड्याच्या लोमिंगळाची दोघे सापडले. कुटेरा छिपत्याच्या पिकाचीसाठी घोडा व लोमिंगळाकडे सोने घालून बसत्याबद्दल पक्षपातप करू लागला.

बागची एकादा मलाच गजेंद्र राजधानी-सल्या एका गवळ कुकानदाराच्या कुकानान गेला आणि त्याने कुकानदाराला विचारले- 'मला एक तपेल पाहिजे, दे !'

दुकानदाराने एक तपेलं दाखविले गजेंद्र ते पाहून म्हणाला- 'आला तर भोक दिसते आहे।' दुकानदाराने तपेलं हातात घेऊन लक्षपूर्वक पाहिले व म्हणाला- 'नाही ही माला कोठं भोक आहे ?'

'जरा बाहेर उजेडात जाऊन पहा' गजेंद्र म्हणाला.

दुकानदार तपेलं घेऊन दुकानाबाहेर गेला आणि जसंते कंण पाहू लागला. गजेंद्रने लगेच ते तपेलं दुकानदाराच्या तोंडावर टाकले व दुकानातले पैसे व इतर वस्तु उचलून घेऊन निघताना म्हणाला- 'भोक नाही म्हणतोस तर तुझं तोंड त्याच्यात कासे काय अडकलं रे.'

केंद्र : गजेंद्र एका श्रीमन्ताच्या मुलीला नोरांग्या हातातून तात्तविले त्या मुलीने गजेंद्राचे आभार मानून विचारले 'मी आपल्या या उपकाराचा फंड कधी काय करू शकेन ?'

त्याने केंद्र ? तु माझ्याचो भाल कर - यत्ना तयार हो. हार्दले उपकाराची फंड

गजेंद्राबाबत मी माझा सगळा दुःख सांगी करतो हेदखील तिते ऐकलं होसे म्हणून ती मकार देत म्हणाली- 'ते दकय नाही '

दुका भी बाधान्य मनुष्य आहे, भल वाटके वाटने ? मी जायप्यभगत मी के या नाहीत किवा करू शकलो नाही असा वचन कधी दिली नाहीत म्हणून गुन्नावर वर बिराह करणे मला अपमानास्पदच वाटत असे सांगून गजेंद्राने त्या क्षीमंताच्या मालेका निरोप दिला

मी गणेश या मुलाच्या बापाला जव्हा कळली लवच ना मुलीला र मावत आणि गजेंद्राशीन विवाह शिवाह करून दिला

ललन चाल्यावर गजेंद्राने तारे करणाचा भद्र सांडून दिला त्याच्या न्यायप्रियतेचो लोक दाखवाणगी करू लागले. मी गोष्ट कळल्यावर वर मालेका राजत गजेंद्राने आपल्या राजाचा न्यायाधीश नेमले



दुतंग कूर्पेना व त्याच्या महत्त्व शिष्यांना जेवळ संपाक करून कसे वाडावयाचे हे द्रौपदीला सांगता तिन कुणाले म्हणजे कर्णाच कुण उपस्थित झाला

द्रौपदी कुणाच्या पायां पडून नमस्कार करून म्हणाली- 'दुर्वास ऋषि गणेश शिष्यांसह स्तनाला गेले आहेत त्यांना जनावला मी काय वाडू' अक्षय पावात एक शीत देवाल उगळत नाही

'दुर्वास ऋषी आप्तावर काय करावले ते त्या देवाला भाहीत मला पहिल्याने भूक लागली आहे मला काही तरी खावला व त्यानंतर बुझ्यासमोर जो प्रश्न उभा आहे त्याविषयी मी विचार करीन कुण रक्षणाला

द्रौपदी लाडून म्हणाला - मी खवायला बक्षीयत अक्षयपात्र भरतल असते पण माझ जवणवराण चालल आहे आणि अक्षय पात्राल धानां काही एक उगळल नाही आतां तुज माझी सत्त्वारंघ्या ध्यायला निघालास तर मी तरी काय करू ?

'मला भूक लागली आहे आणि मला थंडा मुचने आहे पहा तुवें अक्षयपात्र आणि त्यात जमल ते द मला खावले कुण म्हणालां

द्रौपदी बलपपात्र उचलून घेऊन खाली त्याच्या कोपऱ्यात कोठं तरी एक शीत चिकटलेले हवे कुणाने ते शीत तोंडात टाकले आणि म्हणाली- 'बापके पीट भरलं, मुला !



नंतर कुठेतून अचानक बस विल आणि  
लक्ष्मीला ते गंगानदी ती आणून आणून  
कपड्यांच्या पिंप्यांना लवकर जवापल्या  
चथा म्हणत नांग

भामलेच गोचरला त्यापुर्वीच दुर्वास कपि  
न याच्या शिष्यांना घेऊन भगव्यामग्न  
बालक ३३ वरून वेडं पाहण होते जिव्य  
दुर्वास कपिंना म्हणाले 'गुरुवर्ये! पांढ  
एकाएकी भगव्यामग्न खेळी वाटते आहे जाण  
युधिष्ठिराला जवापल्या यक्षी म्हणून सांगून  
आले होते आता एक वाचमन अज  
दलील पोटात जाईल की नाही शक्य!"

दुर्वास कपि आपल्या शिष्यांना म्हणाले—  
जाण युधिष्ठिराला जळण्यासाठी आले

Fullscreen 127 52 / 70

आपल्याकडे ५३ वरून पाहिले वर अ ५३  
सर्व यक्ष होऊन आज पूर्वी अनंग  
राजाला बास दिल्याचे फळ सत्ता मिळाले  
आहे आता आपण युधिष्ठिराला भेटल्या  
शिवाय परस्पर निघून जाण्यातच सहाय्य  
आहे ' त्याप्रमाणे दुर्वास कपि युधिष्ठिराला  
भेटण्यासाठी निघून गेले

दुर्वास कपिंनी अंबरीष राजाला बास  
दिल्याचे फळ त्यांना कोणे बोभावे लागल  
त्याची कथा अशी आहे—एकदा अंबरीष  
राजा एकादशीचे पारण फडप्यासाठी जवा  
पल्या बसणार इतक्यात दुर्वास कपि आले.

राजाचे त्यांना स्नान करून बसणारा  
याणास वसती करून परत दुर्वास कपिंना  
नदीवरून स्नानसमयास आणून यात्रा  
बराच दुशीर झाला. पारण फडप्याची  
बळ टळत होती आणि अतिथीपुर्वी अन्न  
ग्रहण करणे पण बरोबरच नव्हते म्हणून  
अंबरीष राजाने फक्त एक तुलसी दल  
खाऊन पाच फडक घेऊन दुर्वास कपिंना  
अर्जनात ते कळले ते रातभर आणि  
त्यांनी आपल्या बोक्यातल्या एका कमानून  
एक कृत्वा तावाची रावणीस ३३ वरून कपि  
तिला राजावर सोडले. परंतु भक्त च  
कैवरी जिणु त्याला राग आला व यान  
आपले सुदर्शन चक्र मोडले ते कुण्या वर

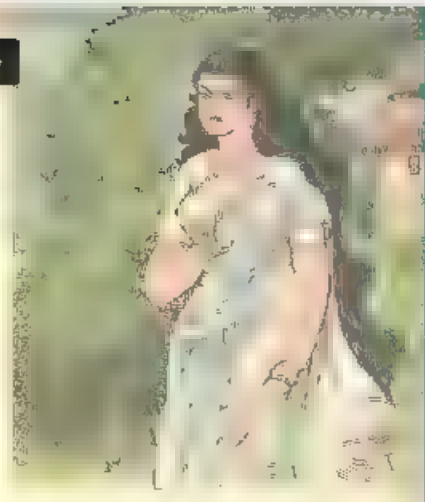
दुर्वास कपि ब्रह्मा, विष्णु व महेश  
यांच्यावर भवतीस धावले पण त्यांच्या  
सदारास काही आशा नाही तेव्हा दुर्वास  
कपिंनी शंखी स्वतः, अंबरीष राजाची  
समा मागून प्राणांची मोक मागितली.

भीमाला बगेकटी कोणीच दिले नाही  
स्नान करणाऱ्या एका बाह्याकडून म्हाला,  
दुर्वास कपि शिष्यांसह परस्पर निघून  
गेल्याचे कळले भीमाने परत वेऊन  
युधिष्ठिराला ते वृत्त सांगितले

त्यानंतर कृष्ण सर्वांचा निरोप देऊन  
झारकेला परतला कृष्णाच्या रूपेन पांढवा  
वरून ते मरून टळले

अशाच काही दिवसांनी पाचही पांडव  
शिकारोत्सवात गेले होते परत परतून  
श्रीधरीला व भीम कपिंना त्यांनी मृगबिंदु  
नामक कपिंच्या बांधपात रहातल्या  
सांगितले.

एका दिवशी जयद्रथ शाल्व राजाच्या  
राजकन्याशी विवाह करून मृगबिंदु कपिंच्या  
३३ वरून भक्त अर्जनात त्यांना लक्षा  
संख्यात शीतले विल्ली आश्वमेध निर्जन होता  
श्रीधरीला पाहताच जयद्रथ देहभान  
बिरबळ क्रांतिकार्य नामक राजकुमाराला  
३३ वरून बोलावून म्हणाला— ती सुंदर स्त्री  
नुला निघून जाई ना तिला घेऊन जावे



आणि मालव राजकुमारचा शिष्य गा  
करावर म्हणता ३३ वरून करून घेणे  
कोणाची सुखा कोणाची दुःख?

क्रांतिकार्य स्वतः मुद्रा दुष्ट स्वभावचा  
होता म्हणून ती नि सक्तावचने शीतली उभी  
होती तिचे मंडा आणि विचार ठायला—  
' हे सुंदरी! कोण तू? कोणत्या जातीची?  
तुमचे नाव काय? तू या जंगला परती  
कोणी काय? तू अ ३३ वरून अर्जनात शिष्य रोजी  
ताझीस म्हणून मी स्वतःच देतो मी  
मुरघ देशाचा राजकुमार आहे माझे नाव  
क्रांतिकार्य असे आहे समोर आलेत ते  
विगतचे महाराज कुरिंद महाराज आणि  
राजकुमार सुवर्ण माहेत बाण राजाच्या





मध्यमगती रथात बसलेले सिधू व सोधीर देवांचे महाराज जयद्रथ आहेत त्यांचीच मुख्यविषयी चवकशी करून पायला मंडा पाडविले आहे.

द्रौपदी त्या राक्षसांसारखी म्हणाली- 'तू कोण, हे मला माहीत आहे. साह्या सारख्या कुलीन स्त्रींनी तुझ्या सारख्या तऱ्हा व जकुमारशी खोळगे कुळमथविवदिर थाटं परंतु तू विचारलेल्या प्रश्नांची उत्तरे देणारा याबद्दी येथे कोणी नाही. म्हणून मीच उत्तर देते आहे. मी रुपद राजाची मुलगी कुण्या आहे. पंचपांडव माझे पति आहेत ते घानेळी शिकारीला येथे आहेत लक्ष्मण परत घनोन, ते सर्वपर्यंत तुम्ही

कल्पवृक्ष राण त्यांना राक्षस आनंद झाले

त्यानंतर त्या सृष्टीचे आतिथ्य करण- साठी आवश्यक तयारी करायला ती कुटुंबातली कार्यक्रमांवर द्रौपदीने सांगितले वृक्ष जयद्रथाला सांगितले

ती कोणी मानवी जातीची स्त्री विमत नाही ज्या डाळ्यांनी मी तिला पाहिले त्या डाळ्यांनी हस्तर स्त्रियांकडे पाहणार देखील नाही. जयद्रथ म्हणाला,

तत्सम तिला स्थान समस्त मत्त आपल्या राजघातीला जा ' कार्यक्रमात गुचावले

जयद्रथ रथातून उतरला सहा राजांना बरोबर घेऊन ती कुटीत फिरला व द्रौपदीला म्हणाला 'तू बसले पति तुलाच आहेत ना'

द्रौपदीने त्याची विचार पुढे करून अर्थपात्र वगैरे देऊन आत्मतावर दमण्याला सांगितले व म्हणाली- पांडव परत यशस्वी वेळ झालीच आहे आल्यावर मी मंच पास मोजव करून आपणास वाहीन

आम्हा आतिथ्य घेण्यासाठी आल्यात हे आमच्या बरोबर रथात बसून घेत तुला थापली राणी करून घेईन, तू या रथात राहणे शोभत नाही पांडव स्वतःच्या मूर्ख

व द्रौपदीने त्यांना सांगितले 'तू बसले पति तुलाच आहेत ना' जयद्रथ म्हणाला

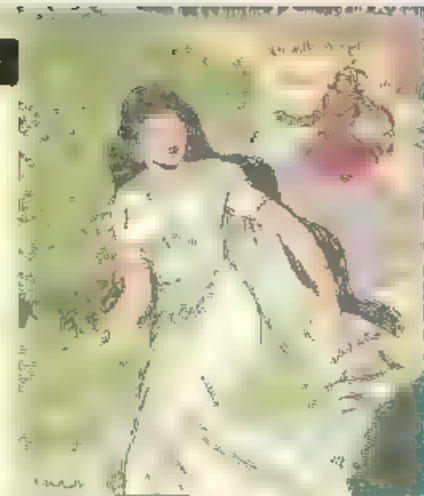
एकूण द्रौपदीला राग आला तरी पति परत सर्वपर्यंत त्यांना गप्पत राखून दक्षणाच ठरवून म्हणाली- तू तरी किती नृप दिनने आहेत भाव्या पतींचा इतक्या तर माहीत नाही वाटते? इंद्राभासचे पांच हे जण पराक्रमी आहेत त्यांच्या कांय तयारीत झाला तर ते तुला काड जाईल'

पावाळा व पाडव्याचे रतांवांचा पाट तयारत सांगण्याची गरज नाही. जगात

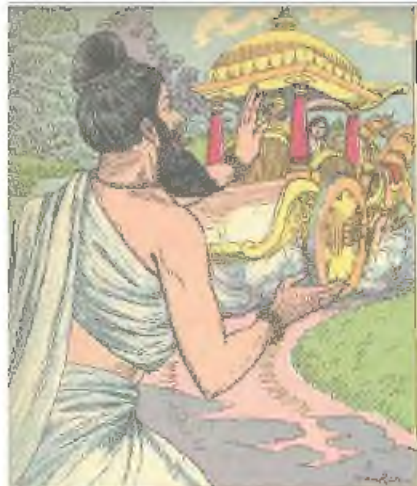
सत्तरा शक्ति कुळे प्रमुख व मान्य असून त्यांपैकी आमचे एक कुळ उगाच 'या मागण्यात वेळ खालवू नका' मान्या उगाचच मी पांडवांच्या भीतीत तुला न रत जाईन आहे माझे सगळे नकास'

जयद्रथ म्हणाला

द्रौपदीला आता मात्र कायच राग झाला ती म्हणाली- 'दृष्टा! पांडवांची जायकी बजा सहेजी तुझ्याबरोबर चालू लागेल 'मी वाटले होय तुला? तुझ्या पाठीमागून असून तुझ्या ससांचा राख घेणार नाही होय' मातु वरमाळा घालीन हा तुझा भ्रम आहे मी परत पतिव्रता स्त्री आहे पांडवांशिवाय मला मग इतरच काय काय नाही



त्यानंतर जयद्रथाबरोबर आलेले लोक द्रौपदीला उचलून घेऊन जायला तयार झाल द्रौपदी आपला बचाव करून धौम्य भुक्तीना ऐकू जाईल इतक्या मोठ्याने बोरडकी परंतु जयद्रथ तिला दोन्ही हातांनी उचलून घेऊन पळून जाऊ लागला द्रौपदीचा आमाज जाळ- लून धौम्यभुति ओरबत मागे जाऊ लागले परंतु त्यांच्या ओरडण्याकडे दुर्लक्ष करून जय- द्रथ द्रौपदीला रथात बसवून घेऊन निघाला धौम्य म्हणी जयद्रथाला म्हणाले या भीक्षणाची फळ तुला भोगावी लागतील नृक्षी हिमंत असेल तर पांडवांचा पराभव करून द्रौपदीला घेऊन जा परत येईल असे पळवून नेणे महाभाग आहे परंतु



जयद्रथाने त्यांच्या घोळण्याकडे दुर्लक्ष केले. धौव्य ऋषि रथामार्गे घावू लागले.

तिकडे पांडव शिकार करून बायलांकडे निघाले. त्यांनी आभयाने जाऊन पाहिले, द्रौपदी तळवी. इंद्रसेन नावाच्या सारख्याका घाबरेविका नामक दासी शस्त्र असलेली दिसली. तिने, खोडपाच वेळा पूर्वी जयद्रथ द्रौपदीला उचलून घेऊन पळून गेल्याचे सांगितले.

मुषिष्ठिराने धावेसिकेला शांत केले व जयद्रथाची खोड मोडून द्रौपदीला सोडवून आणण्यासाठी त्याने आपल्या भोवड्यास सांगितले. पांडव रथात बसून जयद्रथाचा रथ ज्या बाटेने गेला होता त्याच बाटेने

Fullscreen 127 170

त्यांना दूर रथ असल्याचे जाकायात धुळीने कोट पातून कळले. खोडचा वेळाने रथामार्गे पळत असलेले धौव्य ऋषि भेटले. त्यांना यांदायला सांगून पांडव जास्त वेळाने पुढे निघाले आणि चार जणी खोडघांच्या पिरसावर झग मारते तसे ते जयद्रथाच्या नैऋत्येवर तुटून पडले.

सैन्याच्या मध्यभागी जयद्रथाच्या रथात द्रौपदीला पाहून पांडवांचा क्रोध द्विगुणित झाला. ते ओरडून जयद्रथाला आवाहन करीत म्हणाले-“बुड्या! जाव!” आणि त्यांनी आपला रथ जयद्रथाच्या रथाजवळ नेला. पांडवांचा आलेले पाहून जयद्रथाचे सर्व साथी राजे व राजकुमार यांची गालब उडाली व ते पळून गेले.

द्रौपदी जयद्रथाला म्हणाली-“ते पहा माझे पति पंच पांडव तुम्हा ‘सत्काराला’ आले आहेत. सावेळी तुम्हे सर्व सैन्य व तू आणि तुम्हे सर्व साथीसिने त्यांच्या कोषाभ्यास असून शास्त्राशिवाय राहणार नाहीस. या संकटातून जिवंत सुटलास तर तुम्हा पुनर्जन्मच जाला असे समज.”

पांडवांनी बाणवृष्टि करून जयद्रथाच्या सैन्याला पळवून लावले. सैन्य चार फुटे तिकडे पळू लागले. भीम वडा हाती घेऊन जयद्रथावर तुटून पडला परंतु कोठिका





मध्ये आला आणि त्याच्याबरोबर अनेक शीळे जयद्रथाच्या मदतीला घावले. त्यांनी पांढऱ्यावर शस्त्रप्रहार करायचा ध्येय करून पाहिला. अर्जुन जयद्रथाच्या रथाकडे बघतला तेव्हा त्याला सवरा शूर राज-कुमारांनी अडविले. अर्जुनाने त्या सर्वांचा वध केला. युधिष्ठिराने शंभर सौवीरांना यमसदनी पाठविले. त्याच्या हाती त्रिवर्त राजा ठार झाला. नकुल रथातून सैनिकाची कोफी उडवू लागला. बहुदेवाने हस्तीवर असलेल्या सर्व वीरांना ठार केले.

अशा तऱ्हेने एका मानून एक जयद्रथाचे हाभी रणांगणावर पडू लागले. कोटिकार्य पळून गेला. शेवटी पादलाण होऊन जयद्रथ शीपदीला रथात सोडून पळाला. अर्जुनाने ती गोष्ट भीमाला सांगितली. भीमाने सैनिकाचा वध करण्याचे सोडून व युधिष्ठिराला म्हणाला-“दादा! तुम्ही शीपदीला व शौम्य मुनीला रथात बसवून घेऊन आश्रमाकडे परत या. मी व अर्जुन जयद्रथाच्या समाचाराला जातो.”

आहेच सा आहे पण कुठेच पण रथाचा वध करू नकोस. कारण दुष्टालेला वैधव्य येईल असे काही तू करू नकोस. कारण त्यामुळे गांधारीला फार दुःख होईल.” युधिष्ठिराने भीमाला ओढे समजावून सांगितले. परंतु शीपदी म्हणाली-“जयद्रथाला जिवंत सोडतां कामा नये!” त्यानंतर युधिष्ठिर रथात बसून आश्रमाकडे परतला.

श्रीमार्जुनांनी एका कोसावर जयद्रथाला घेरले. त्याचे भुंडत केले आणि आपल्या रथात त्याला व आपल्या दोघा भावांना बसवून घेऊन आश्रमात आले. त्यांनी जयद्रथाच्या युधिष्ठिराच्या पायांसमोर ठकलले.

“जावपासून तू पांढऱ्यांचा दाम म्हणून वाटेल तिकडे रहा.” असे सांगून शीपदीच्या परवानगीने भीमाने त्याला सोडले.

“या पुढे तू असले दुष्ट कृत्य करू नकोस,” असे सांगून युधिष्ठिराने जयद्रथाला परत पाठविले.



## शिवपुराण

[ १२ ]

शंकराच्या आलेप्रमाणे मंदी ब्रह्मदेव, विष्णु आणि इंद्रादिक देवांना आणि गंगा काठी जडून पशुमृगाला ब्रोलावून घेऊन आला. षष्मुख कुमारस्वामी आपल्या साही पातांबरोबर पुष्कळ विमानात बसून आला. शर्वती व परमेश्वर दोघे प्रेमाने कुमारस्वामीला भेटले आणि त्याला आपल्या जवळ बसविले.

त्या वेळी ब्रह्मदेव कुमारस्वामीनवळ उभा राहून म्हणाला-“आज कुमारस्वामीने कैलास पर्वतावर पदार्पण केले आहे. उघां देवांचा सेनापति म्हणून त्याचा अभिषेक करणे बरे होईल.”

ते ऐकून सर्वांना आनंद झाला. शर्वती व परमेश्वर दोघांची कुमारस्वामींना उपनयन संस्कार केला. त्यानंतर ब्रह्मदेवाने पौरो-

हित्व स्वीकारून कुमारस्वामीचा सेनापति म्हणून अभिषेक केला.

त्यानंतर शर्वतीपरमेश्वर कुमारस्वामीला म्हणाली-“बाळा! तू आतां देवसेनापति झालास बाहेर तू वेचेलला साहाय्य कर आणि त्रिलोकाचे रक्षण कर. दुष्टांचा संहार कर आणि पापीजनांना दंड दे. तुझी कीर्ति अजरामर होवी.”

शर्वतीने कुमारस्वामीला आशीर्वाद दिला. देवांनी त्याला अनेक वर दिले आणि शास्त्रास्ये देऊन, त्याच्या हाती तारका-मुराबा बघ होवी, असा आशीर्वाद दिला.

त्यानंतर कुमारस्वामीने शर्वती परमेश्वर ब्रह्मा, विष्णु व इंद्रादिक देवांना प्रणाम केला आणि आपल्या गणांना आज्ञा केली की तुम्ही तारकामुराच्या राजधानीला वेढा



शेवटच्या वलपुष्पावलीत चित्र





अनक मुण्हा इव्ये मांगवून विायल्लू पूवा केली. धूप दीप दाखवून नैवेद्य दाखविला व देवाला नमस्कार करून प्रार्थना केली-  
“हे संकरा! मी तुम्ही पूजा केली आहे. तु त्याचे पड्ड मला देण्याची कृपा कर.”

विकडे कुमारस्वामीने स्वर्ग लोकाचा गुरू बृहस्पति याने उरविलेल्या मुहूर्तावर बुद्धाचे धिंग फुकले आणि देव, गद, वीरगद व देवीगण यांना बरोबर घेऊन मुद्दाला निघाला. त्याला वाटेत शुभ राहुन होऊ लागले. कुमारस्वामी बरोबर देवेंद्र इत्यादिक देव मुद्धा या स्वारीवर गेले.

कुमारस्वामीने शोधितपूरलत पोचल्यावर प्रथम नगराला वेढा घालला आणि सर्वांना उतरण्यासाठी राहूटचा उभय केल्या. तो खिबिरात वसून म्हणाला-“धोराभोडघांची रीत आहे की युद्ध सुरू करण्यापूर्वी सामोप-चाराते वाम भागाल का पाहून घ्यावे. म्हणून आपण एक दूत पाठवू ना. तुम्हां सर्वांना काय वाटते?”

देवेंद्र आदिवांना ती सूचना मान्य झाली. तेव्हा कुमारस्वामीने आपल्या दक्षस्थलातून अन्यलेल्या विशाखाला म्हटले-“विशाखा! तू तारकामुराच्या दरबारात जाऊन माझा संदेश सांग आणि त्याचे जे उत्तर असेल ते घेऊन परत ये. त्यानंतर कुमारस्वामीने

ही नोट समजावून सांगून पाठवून दिले.

विशाखा तारकामुराच्या दरबारात गेला तेव्हा तो आपल्या नगराच्या चारीबाजूला एकलेल्या वेढभाक्षांमधील आपल्या घंण्यांभी बोलत होता. त्याने विशाखाला आलेला पाहून विचारले-“कोण रे तू? कशासाठी आला आहेस?”

विशाख म्हणाला-“हे तारकामुरा! तू शिवभक्त आहेस. राक्षराचा मुलगा व देव-वेनापति कुमारस्वामी याने मला मुक्याचचे आपला दूत म्हणून पाठविले आहे.”

तारकामुराने आनंदित होऊन विशाखाला वसायला आसन दिले आणि म्हणाला-“कुमारस्वामीने कोणता संदेश देऊन तुला पाठविले आहे? माझे घर वेढांशी आहे, कुमारस्वामीशी नाही.”

“तारकामुरा! तू दीर्घ काळ विलोकावर राज्य केल्या. परंतु तुझ्या कारकीर्दीत प्रजा मुक्ती झाली नाही. म्हणून तू स्वर्गाचे राज्य परत ईशाला देऊन टाक आणि भोगवतीपुरी निघून ना. ते तुज्या मान्य झाले नाही तर कुमारस्वामी तुला व तुझ्या अनुयायांचा वध करून तुझे सर्व अधिकार ध्वस्त करून टाकतील. तरी तू काय तो विचार कर. हाच संदेश कुमारस्वामीनी तुम्हाकडे पाठविला आहे.” विशाख म्हणाला.



तारकामुराला तो संदेश ऐकून अपमान वाटला. रागाने म्हणाला-“मी अगा यमच्या ऐकून भिडून काईन असे वाटले का तुम्हाला? उद्यां सचराटी रणांगणावर आपण भेटू असे कुमारस्वामीला सांग.” तारकामुराच्या मज्यानीनण संधी किंवा समेट करण्याचा सल्ला दिला नाही.

तुलण्या दिवशी उजाड्याच्या सुमारास दोघांची येथे समोरासमोर सज्ज होऊन उभी राहिली. दोन्ही बाजूंच्या गुर वीर योद्ध्यांनी जिवाची पर्वा केल्याशिवाय युद्ध केलं. तारकामुराच्या बाजूने, बाणामुर, बळगामुर, जमामुर, अतिवज्र, वंभामुर, कुषामुर वगैरे वीर योद्धे होते. कुमार-

पालण्यासाठी सवे तयारी करा.” नंतर कुमारस्वामीने, स्वर्गात त्याच्यासाठी निमि-लेल्या भवतात प्रवेश केला.

विकडे शोधितपूर नगरी तारकामुराला, कुमारस्वामी देवांचा सेनापती होऊन शोधितपूरवर घालून येत असल्याचे कळले. तारकामुराने आपला घंभी व इतर घमूज सल्लागारांना बोलाविले व म्हणाला-“मला माझ्या हेरांकडून कुमारस्वामी आपल्या राजधानीवर घालून येत असल्याचे कळले आहे. तरी तुम्ही त्या स्वारीला तोंड देण्यास सज्ज रहावे.”

त्यानंतर शिवभक्त तारकामुराने एक पार्थिव लिंग तयार केले आणि पुजेसाठी

स्वामींच्या बाजूने नीरश्वर, जन्म, धर्म, सूर्य, चंद्र इत्यादीक बोद्धे होते.

कित्येक दिवस घोर युद्ध चालू होते. परंतु तारकासुराचा पराभव होण्याची लक्षणे दिसत नव्हती. देव आपाप घेऊन त्याच्या-सारखे काढले. तेव्हा कुमारस्वामीने बाधुप-तास्त्राचा प्रयोग केला. ते अस्त्र तारका-सुराच्या सैन्यावर गळगळीची विजा पडल्या-तसे जाऊन पडले. त्यामुळे तारकासुराच्या सैन्याची पळापळ सुरू झाली. जे राक्षस रणांगणावरच राहिले ते भस्म होऊन गेले.

तारकासुर रागाराने आपल्या धर्मी-गंधा, शिवपंचाक्षरी मंत्राचा जप करून त्याने ध्यान बरले. त्या केळी आकाशवाणी झाली-“तारकासुरा! तू काळजी काढू नकोस तुला मोक्षप्राप्ती होईल.” तारका-सुराने पूजा भाटोपली आणि गळपास शिवालिंग धारण करून दुसऱ्या दिवशी पुन्हा युद्धाला निघाला.

कुमारस्वामीने तारकासुरावर अनेक अस्त्रांचा प्रयोग केला. पण त्यांचा काही

होत नाही. कुमारस्वामीने गळपास तारका-सुराच्या कुमारास्वामीला त्याचे कारण सांगितले. म्हणाला-“अपेक्षित तारका-सुराच्या गळपास शिवालिंग असेल तोपर्यंत त्याच्या केसाला ही वपका लागणार नाही.”

ते लक्षात ठेवून कुमारस्वामीने युद्धभूमी-वर शोचताच तारकासुराच्या गळपास जे जे शिवालिंग होते त्याचाच नेम घेऊन आग्नेयास्त्र सोडले. लिगाचे पाच तुकडे होऊन ते जमिनीवर पडले. सूर्य, विश्वकर्मा इत्यादीकांनी लगेच ते तुकडे उचलून नेऊन त्यांची पांच स्थाने स्थापना केली, तेच पंचश्रीम सिंगेवर होत.

तारकासुराच्या गळपासले शिवालिंग पडल्यानंतर त्याने तारकासुरावर ब्रह्मास्त्राचा प्रयोग करून त्याचा संहार केला. भूत पिशाच गण तारकासुराच्या सैन्याचा वध करीत त्यांचे रक्त मांस ज्ञान नृत्य करू लागले. देवांनी पुणवृष्टी केली.

## १२२. होवर बांध

कोना राजा मदीकर बोवलेला या बांधाची उंची ७२९ फुट आहे. (बिदात पांढऱ्या नितर्या-सारखी दिसते आहे) बांध्या डाव्या तीरावर विवाहा राज्य आहे व उजव्या तीरावर व्यापारोवा आहे. बांधावर जी महक बांधलेली आहे ती या रेंढी राज्यांना कोडते. बांधाच्या बाजी नहान दिसणारी दमाराच किशुत कोड आहे. बांधी उंची मोठे सजले दमाराती दगडी आहे.

